

فرایند اجرای درس‌های تفکر و پژوهش

۴-۱- مقدمه

در این فصل ابتدا درس‌های بخش تفکر و پژوهش کتاب تفکر و سبک زندگی در جدولی در یک نگاه توصیف شده‌اند. سپس فرایند اجرای درس‌های تفکر و پژوهش در هر جلسه در دو بخش تجویزی و نیمه‌تجویزی^۱ ارائه شده است. تصویر صفحه کتاب دانش‌آموزان نیز در فرایند اجرای فعالیت ارائه شده است. همان‌طور که قبلاً توضیح داده شد اجرای ۲۲ جلسه تجویزی (۱۱ جلسه^۲ برای دروس بخش تفکر و پژوهش و ۱۱ جلسه برای دروس بخش آداب و مهارت‌های زندگی). برای همه کلاس‌های پایه هفتم یکسان و الزامی است. اما از درس‌های بخش نیمه‌تجویزی ۳ مورد انتخاب و اجرا می‌شود. طراحان درس‌های بخش غیرتجویزی نیز برعهده معلم است که در صورت تمایل می‌تواند از درس‌های باقیمانده بخش نیمه‌تجویزی استفاده کند.

جدول ۴-۱

ردیف	نوع درس	تعداد جلسات تفکر و پژوهش	تعداد جلسات آداب و مهارت‌های زندگی
۱	تجویزی (الزامی)	۱۱	۱۱
۲	نیمه‌تجویزی (انتخابی)	۳	
۳	غیرتجویزی (اختیاری)	۳	
جمع		۲۸	

۱- برای توضیح بیشتر به فصل سوم، عنوان برنامه آموزشی، ص ۳۲ رجوع کنید.

۲- منظور از جلسه، ۲ ساعت آموزشی معادل ۱۰۰ دقیقه در هر هفته است.

در طُرّاحی و سازماندهی درس‌ها دو گونه نظم را می‌توان رعایت کرد :

۱- **نظم منطقی**، که منظور از آن، توجّه به اصول انتخاب و سازماندهی محتوا از حیث ترتیب مطالب در برنامه‌درسی است؛ یعنی تقدّم و تأخّر درس‌ها از حیث ارتباط موضوعی آنها و اطمینان از توجّه به جنبه‌های مختلف یک موضوع در طُرّاحی ناشی می‌شود. این بدان معناست که به هنگام طُرّاحی درس‌ها، درس‌هایی که فلسفیدن را پرورش می‌دهند هم‌زمان و یکجا، و درس‌هایی که کاوشگری را تقویت می‌کنند نیز هم‌زمان و یکجا طُرّاحی شده‌اند.

۲- **نظم روانی**، که منظور از آن، تعیین توالی و سازماندهی درس‌ها براساس توجّه به اصول روان‌شناسی یادگیری است؛ یعنی تقدّم و تأخّر درس‌ها ناشی از توجّه به علایق دانش‌آموزان و تقویت انگیزه آنان برای تعامل در فعالیت‌های یادگیری است.

در طُرّاحی درس‌های بخش تفکر و پژوهش، نظم منطقی مد نظر بوده است. برای مثال درس‌های بخش پروژه پژوهشی جهت دستیابی به صلاحیت کاوشگری، درس‌هایی مانند سراب، راز تعادل، سکه طلا و ... برای دستیابی به صلاحیت فلسفیدن طُرّاحی شده‌اند، تعدادی از درس‌ها نیز به‌طور تلفیقی طُرّاحی شده‌اند اما هنگام چینش درس‌ها برای اجرا، نظم روانی بیشتر مورد توجّه قرار گرفته است. به عبارت دیگر، چینش درس‌ها در کتاب براساس ایجاد انگیزه و علاقه در دانش‌آموزان، و شادابی فضای کلاس انجام گرفته است.

۲-۴- درس‌های بخش تفکر و پژوهش در یک نگاه

ردیف	عنوان درس	نوع درس	مضمون	مهارت‌ها	زمان	رسانه مورد نیاز
۱	تفکر درباره تفکر	تجویزی	عقل، دانش، تجربه، تفکر و تعقل	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت، تفکر انتقادی	۱ جلسه	داستان
۲	سکه طلا	تجویزی	هویت انسانی	مشاهده، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت، تفکر انتقادی	۱ جلسه	داستان
۳	بزرگ مردان کوچک	تجویزی	هویت (دفاع مقدس)	هدایت مشاهدات، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی	۱ جلسه	فیلم

۴	پروژه پژوهشی	تجویزی	گردآوری اطلاعات/ مشاهده	کاوشگری (پرسشگری)، برنامه‌ریزی، هدایت مشاهدات، گردآوری اطلاعات، تحلیل، قضاوت براساس شواهد، تصمیم‌گیری، ارائه، تفکر انتقادی	۳ جلسه	-
۵	حکایت تربیت	تجویزی	هویت	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی	۱ جلسه	داستان
۶	راز تعادل	تجویزی	هدفمندی خلقت (جایگاه موجودات در مجموعه‌ای هدفمند - توازن و تعادل)	هدایت مشاهدات، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی، نگرش سیستمی	۱ جلسه	فیلم
۷	سراب	تجویزی	خطای تفسیر حواس (خطای حواس)، ویژگی‌های علم (ابطال‌پذیری در علوم تجربی)	مشاهده، حل مسئله، تحلیل، استدلال، تفکر انتقادی	۱ جلسه	عکس/ فیلم
۸	ارائه گزارش پژوهش	تجویزی	گردآوری اطلاعات/ نظرسنجی	کاوشگری (پرسشگری)، برنامه‌ریزی، گردآوری اطلاعات، تحلیل، قضاوت براساس شواهد، تصمیم‌گیری، ارائه، تفکر انتقادی	۲ جلسه	-
۹	پرسش مناسب	نیمه تجویزی	روش گردآوری اطلاعات	حل مسئله، پرسشگری، استدلال	۱ جلسه	-
۱۰	حکایت راستی	نیمه تجویزی	در جست‌وجوی معنا (راست و دروغ)	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی	۱ جلسه	داستان

داستان	۱ جلسه	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تصمیم‌گیری، تفکر انتقادی	شناخت	نیمه تجویزی	۱۱	بز یا سگ؟
فیلم	۱ جلسه	هدایت مشاهدات، تخیل، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی، ابداع و خلق	ندای درون	نیمه تجویزی	۱۲	چرا این تلفن زنگ نمی‌زند؟
متن خواندنی	۱ جلسه	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی	خطای تعمیم تجربه	نیمه تجویزی	۱۳	دیوار شیشه‌ای
متن خواندنی	۱ جلسه	حل مسئله، تحلیل، استدلال، تفکر انتقادی	مغالطه	نیمه تجویزی	۱۴	مسموم کردن سرچشمه
متن خواندنی	۱ جلسه	حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی، تفکر سیستمی	ناظم و منظوم	تجویزی	۱۵	ناظم و منظوم

۳-۴- فرایند اجرای درس‌های تجویزی (الزامی)

توجه :

در فرایند اجرای درس در هر جلسه تعدادی سؤال پیش‌بینی شده است. این سؤالات ابزاری برای جهت‌دهی به گفت‌وگوها توسط معلم است. ممکن است با طرح یکی دو سؤال اول جریان گفت‌وگو به گونه‌ای پیش رود که به همه سؤالات بعدی نیز پاسخ داده شود. اما اگر چنین نشد استفاده از سؤالات بعدی به شما در دستیابی به اهداف کمک می‌کند.

عنوان درس : تفکر برای تفکر

مضمون : عقل، دانش، تجربه، تفکر و تعقل
مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

زیاد شنیده یا دیده‌ایم که کودکان و نوجوانان از سوی والدین و اطرافیان مخاطب این جملات قرار می‌گیرند که چرا فکر نمی‌کنی؟ کمی بیشتر فکر کن! چرا عقلت را به کار نمی‌اندازی! و جملاتی از این قسم. اما آیا کودکان و نوجوانان معنی این جملات را به‌واقع همان‌طور که در ذهن بزرگ‌ترهاست درک می‌کنند؟ آیا آنها برای رفتارهایی که انجام می‌دهند فکر نمی‌کنند یا روش و منش مناسب تفکر را ندارند؟ آیا معیارهای قضاوت آنها درست نیست؟ در این جلسه دانش‌آموزان، براساس آنچه در پایه ششم ابتدایی در کلاس تفکر و پژوهش انجام داده‌اند، راجع به ماهیت تفکر می‌اندیشند. انتظار می‌رود در پایان این فعالیت به پاسخ سؤالاتی درباره روش و منش تفکر دست یابند و دریابند که در ساعت تفکر و پژوهش از آنها چه انتظاری می‌رود و دیدی کلی نسبت به فرایند تفکر و تعقل پیدا کنند و با گفت و گو درباره سه مفهوم عقل، دانش و تجربه، به جایگاه آنها در شناخت آدمی بی‌بیرند.

اهداف

- توانایی تأمل در جایگاه فکر، عقل و تجربه در شناخت
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- تحلیل معانی واژه‌های عقل، دانش، تجربه، تفکر، تعقل، معیار
- تبیین رابطه‌های عقل، دانش و تجربه
- تحلیل جایگاه عقل، دانش و تجربه در شناخت
- تحلیل ویژگی‌ها و شیوه‌های تفکر و تعقل

- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش‌آموز، قصه کلاغ تشنه

فرایند اجرای درس

بخش اول قصه زیر را برای دانش‌آموزان تعریف کنید و از آنها بخواهید پایان قصه را حدس بزنند.

در قصه‌ها آمده است که روزی کلاغی تشنه هرچه گشت، آبی برای رفع تشنگی پیدا نکرد. خسته و ناامید پروازکنان به خرابه‌های یک روستا رسید. ناگهان در گوشه‌سایه‌ای کوزه‌ای دید که از بیرون نمناک بود. این علامت نشان می‌داد که در کوزه حداقل به اندازه رفع تشنگی آب وجود دارد. کلاغ تشنه با خوشحالی خود را به کوزه رساند و منقارش را درون آن فرو برد؛ اما افسوس که دهانه کوزه تنگ و آب کم بود و منقار کلاغ به آب نمی‌رسید. بعد از تلاش بسیار، کلاغ خسته‌تر از قبل منقارش را از کوزه بیرون آورد؛ اما ناگهان فکری به ذهن او رسید....

وقتی همه نظر خود را گفتند ادامه قصه را برایشان تعریف کنید :

کلاغ پرواز کرد و از اطراف، سنگ ریزه‌های کوچکی را با خود به کنار کوزه آورد. یکی یکی سنگ ریزه‌ها را به داخل کوزه انداخت. هر بار که یکی از سنگ‌ها داخل کوزه می‌افتاد سطح آب کمی بالاتر می‌آمد. آنقدر به این کار ادامه داد تا منقارش به آب درون کوزه رسید. این آب بهترین و گواراترین آبی بود که تا آن روز نوشیده بود.

پس از پایان داستان، سؤالات زیر را در کلاس مطرح کنید و از دانش‌آموزان بخواهید فکر کرده و در مورد آنها گفت‌و‌گو کنند:

- ۱- چگونه این فکر به ذهن کلاغ رسید؟
- ۲- آیا شدت تشنگی کلاغ در سرعت پیدا کردن راه حل، تأثیری داشت؟
- ۳- در این داستان کلاغ برای حل مشکل از کدام یک از موارد استفاده کرد: «عقل، دانش یا تجربه»؟

دانش‌آموزان را با استفاده از مثال‌های نقضی که دربارهٔ هریک از موارد می‌تواند وجود داشته باشد به بحث راجع به مفهوم هریک از سه واژه وادارید.

۴- این داستان می‌تواند نشان‌دهندهٔ موقعیتی باشد که انسان ممکن است با آن مواجه شود. کدام یک از این سه در زندگی انسان مهم‌ترند: عقل، دانش یا تجربه؟ توجه دانش‌آموزان را به تصویر صفحهٔ ۹ کتاب جلب کنید. تعدادی از پاسخ‌های دانش‌آموزان در ابرک‌ها نوشته شده است این پاسخ‌ها نظر دانش‌آموزان است؛ درست یا نادرست بودن آن به دلیلی که برای ارائه این نظر بیان می‌کنند بستگی دارد. ابرک خالی «من فکر می‌کنم» به این معنی است که هر دانش‌آموز باید نظر خود و دلیل آن را بیان کند. برای اینکه به دانش‌آموزان کمک کنید موقعیت را بهتر درک کنند سؤالات زیر را مطرح کنید.

- ۵- آیا همهٔ انسان‌های عاقل حتماً با تجربه‌اند؟
- ۶- آیا دانشمند بودن به معنای عاقل بودن است؟
- ۷- آیا کسانی که دانش بیشتری دارند، عاقل‌ترند؟
- ۸- میزان عقل، دانش یا تجربهٔ انسان‌ها را چگونه می‌توان فهمید؟ آیا راه فهمیدن هر سه مورد یکی است؟

بر اساس جمع‌بندی فعالیت «گفت‌وگو کنید» و کشش دانش‌آموزان، سؤالات زیر را برای آنها مطرح کنید. از آنها بخواهید به عملکرد خود در کلاس تفکر استناد کرده و با ذکر مصادیقی از ساعت تفکر به این سؤالات پاسخ دهند.

۹- به نظر شما تفکر یعنی چه؟ تفکر دربارهٔ یک موضوع چگونه شروع می‌شود؟

۱۰- آیا هر کس که فکر می‌کند، عاقلانه عمل می‌کند؟ پاسخ خود را با مثال توضیح دهید.

سپس جملات زیر را در کتاب خود کامل کنند.

فکر کردن با عاقل بودن شباهت دارد؛ چون

فکر کردن و عاقل بودن یکی نیستند؛ چون

درک خود از معنای واژه‌های عقل، دانش و تجربه را بر اساس گفت‌وگوهای کلاس بنویسید.

عقل :

دانش :

تجربه :

توجه داشته باشید که هر دانش‌آموز

پاسخ خود را بنویسد و از دیکته کردن پاسخ‌های

یکسان به آنها خودداری کنید. این سؤال نوعی

ارزیابی است پاسخ‌های دانش‌آموزان نشان

می‌دهد که چه دریافتی از گفت‌وگوهای کلاسی

داشته‌اند.

سپس دانش‌آموزان سؤال زیر را به

صورت انفرادی انجام دهند.

هر یک از شما سعی کنید مدلی تصویری

برای رابطهٔ عقل، دانش و تجربه رسم کنید.

به نکات مندرج در سؤال توجه کنید.

● «سعی کنید» در این سؤال یعنی تلاش

فکری دانش‌آموزان مد نظر است و در این

سعی ممکن است همه به محصول دست نیابند.

● رسم مدل یکی از مهارت‌های تفکر است که حتی بزرگ‌سالان در آن مشکل دارند در این فعالیت دانش‌آموزان این مهارت را تمرین می‌کنند.

● برخی دانش‌آموزان به جای رسم مدلی که رابطه را نشان دهد نقاشی می‌کشند این عمل نیز ارزنده است اما پس از ارائه مدل‌ها در کلاس، و نوع رابطه‌ها و استدلال‌هایی که دانش‌آموزان برای این رابطه‌ها بیان می‌کنند، از مقایسه شکل‌ها به تفاوت مدل و نقاشی پی خواهند برد.

در اکثر دروس، فعالیتی تحت عنوان فعالیت در خانه پیش‌بینی شده است. این فعالیت‌ها به منظور تعمیق بخشیدن به یادگیری‌های دانش‌آموزان است. آنها با انجام این فعالیت‌ها در ارتباط با موضوع، بیشتر فکر کرده و تفکر خود را با خانواده به اشتراک می‌گذارند. اما در این درس فعالیت در خانه، به نوعی فهرست کردن قوانین و اصولی است که به هنگام تفکر انفرادی یا تفکر در گروه رعایت می‌کنیم. همکاران محترم می‌توانند قبل از اجرای درس تفکر، درباره تفکر یک جلسه را به قانون‌گذاری توسط دانش‌آموزان اختصاص دهند. یعنی با روش اجرای کلاس‌های تفکر، سؤال اول و دوم فعالیت در خانه را به بحث و گفت و گو بگذارند. قوانین توسط دانش‌آموزان وضع شود، روی مقوا نوشته و در کلاس نصب شود و آنها در طول سال، خود را ملزم به رعایت آن بدانند. این قوانین همان‌هایی است که انتظار می‌رود در کلاس تفکر و هنگام گفت‌وگو با دوستان یا بررسی یک موضوع و مسئله رعایت کنند، مانند:

- نظراتمان را با دلیل بیان کنیم.
- به هنگام ارائه نظراتمان هیجانات خود را کنترل کنیم.
- به حرف یکدیگر گوش فرادهیم.
- به یکدیگر احترام بگذاریم؛ یکدیگر را مسخره نکنیم.
- نقدمان درباره نظرات دیگران را با دلیل بیان کنیم.
- از کلمات و جملات دقیق برای بیان افکارمان استفاده کنیم.
- و ...

فعالیت در خانه

- وقتی به تنهایی درباره موضوعی فکر می‌کنیم، چه روش‌ها، قواعد و اصولی را باید رعایت کنیم؟
- وقتی به طور جمعی (در کلاس یا گروه دوستان و آشنایان) درباره موضوعی فکر و گفت‌وگو می‌کنیم، چه قواعد و اصولی را باید رعایت کنیم؟
- چگونه می‌توانیم در موقعیت‌های مختلف زندگی، عاقلانه عمل کنیم؟

توصیه‌های اجرایی :

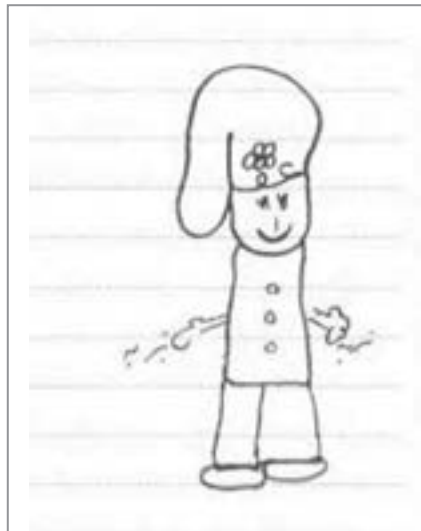
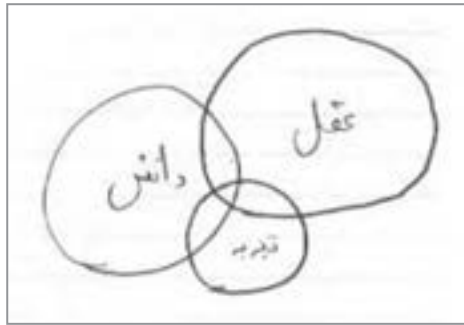
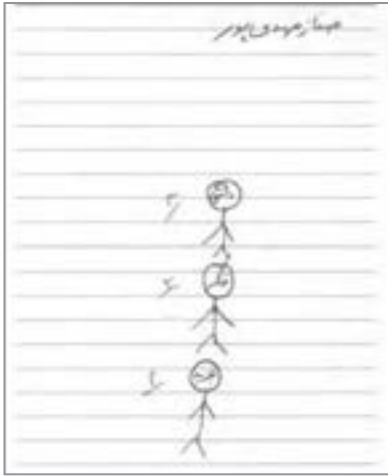
توجه داشته باشید که صرف داشتن دانش و تجربه منجر به عقل‌ورزی نمی‌شود و از سوی دیگر فرد بدون کسب علم و اطلاع کافی امکان عقل‌ورزی و داوری نسبت به دانسته‌ها را نمی‌یابد. هر چند عقل‌ورزی، داوری نسبت به دانسته‌ها را میسر می‌گرداند اما خود در مرحله پیشین، توسط اندوختن دانسته‌ها رشد می‌کند.

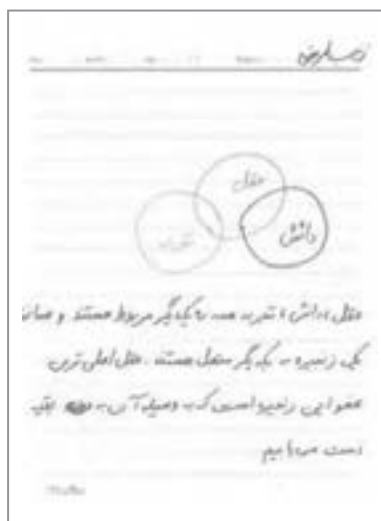
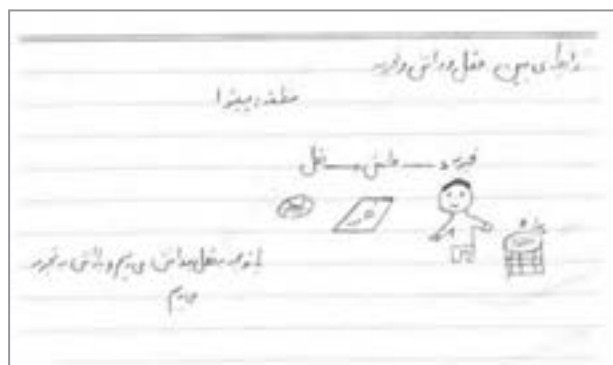
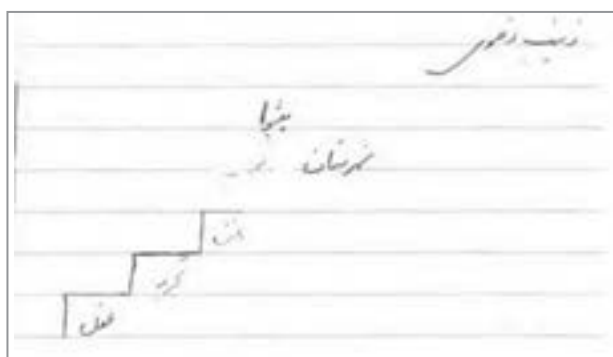
ممکن است برخی دانش‌آموزان در پاسخ به سؤالات، هوش را نیز مطرح کنند. در چنین صورتی از آنها پرسید هوش با عقل چه رابطه‌ای دارد و هوش را نیز به موضوع بحث اضافه کنید. در سؤال آخر فعالیت در خانه و در تعریف عقل و تعقل، دانش‌آموزان را به کاربرد معیارهای معتبر هدایت کنید.

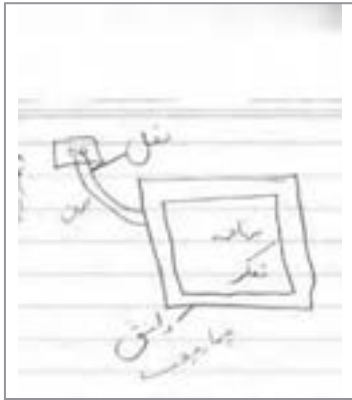
در این جلسه، دانش‌آموزان را با هدف درس تفکر و سبک زندگی و به خصوص درس‌های تفکر و پژوهش آشنا کنید تا بدانند در طول سال تحصیلی از آنها چه انتظاری می‌رود.

نمونه‌هایی از مدل‌ها و نقاشی‌های رسم شده توسط دانش‌آموزان

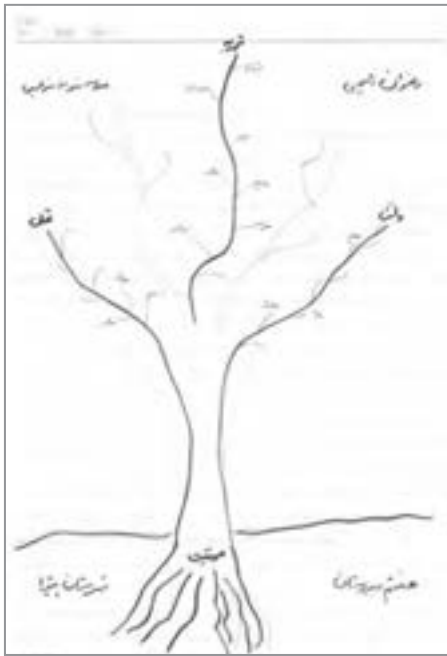

ا

م	مغز	م
تجرب		دانش

اگر یک مغز مثل مغز می توان تجرب و دانش را
در ذهن یاد بگیریم

خاطره‌چی

دانش با تجربه تجربه می شود

مغز

مغز قنده دانش و بدون تجربه دانش
من آید

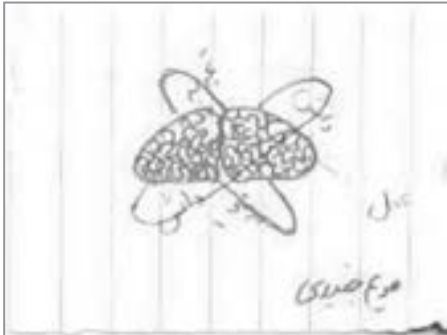
این است مورد

دانش دانش هدف و
مغز

دانش در مغز و دانش

دانش در مغز و دانش

فایده آردستانی

برخی از درس‌های این فصل مستقیماً به موضوع ابزار و منابع شناخت و روش و منش تفکر پرداخته، لذا در این بخش تعاریفی که مبانی این برنامه بر آنها استوار است ارائه شده است:

شناخت: «تمامی فعالیت‌ها و فرایندهایی که موجب آگاهی فرد از جهان هستی می‌شوند شناخت نامیده می‌شود.» (سیف، ۱۳۸۸، ص ۳۴۶)

تفکر: تفکر، شناخت از طریق عمل ذهن بر روی اطلاعات دریافت شده و اندوخته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم و دستیابی به نتیجه است. (نگاشت پنجم برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰، ص ۶۸)

تعقل: تعقل به معنای تجزیه و تحلیل و ربط دادن قضایا و سنجش و ارزیابی یافته‌ها بر اساس نظام معیار است که از طرق معتبر به دست آمده است. (نگاشت پنجم برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰، ص ۶۸)

عقل: عقل محدود به شناخت نیست. البته شناخت در قلمرو عقل قرار دارد و به این اعتبار می‌توان گفت که شناخت، عقل است اما با توجه به اینکه عقل به فعالیت شناختی محدود نمی‌شود، می‌توان گفت کسی که به شناخت اکتفا می‌کند، عاقل نیست. از این رو در متون اسلامی گاه از یک سو فهم و شناخت با عقل مترادف دانسته شده است و از سوی دیگر، عقل در عین مشتمل بودن بر فهم و شناخت به چیزی بیشتر و فراتر از آن دلالت دارد. شناخت محدوده ناقصی از عقل است. عقل در صورت تام خود، مستلزم انسجامی وجودی میان شناخت، عاطفه، انتخاب و عمل فرد است. هرگونه عدم انسجام (مانند اینکه فرد به گونه‌ای فکر کند و به گونه دیگر عمل کند) نشانه نابخردی است. دیدگاه اسلام عقل چیزی بیشتر از یک ساز و کار صرف برای حفظ بقای بشر است. عقل یک ظرفیت ویژه آدمی است که به کمک آن می‌تواند علاوه بر امور معیشتی خود، به درک حقایقی از جهان ناآل شود و بر حسب آنها فهم و تفسیر معینی نسبت به پدیده‌های جهان بیابد. (اقتباس از باقری، ۱۳۸۹، جلد اول، ص ۵۴-۵۲)

تعریف تفکر

اهمیت تفکر و تعقل در زندگی آدمی تا بدانجاست که از آن به عنوان وجه تمایز اصلی انسان و سایر جانداران نام می‌برند. در واقع آنچه انسان را از سایر موجودات متمایز می‌سازد توانایی عظیم

قدرت تفکر و تعقل اوست.

در فرهنگ لغات فارسی نظیر معین، دهخدا، عمید و ... تعاریف دوری از فکر و تفکر به ثبت رسیده که خواننده با مراجعه به آن، تعریف دقیق و ملموسی از این واژه دستگیرش نخواهد شد. به عبارتی دیگر، این تعاریف فکر و تفکر را دانشی بدیهی در ذهن خواننده تلقی می‌کنند و تنها عبارات مترادف آن را به خواننده می‌آموزند. به ناچار باید سراغ تعاریف علمی و تخصصی این واژه رفته و مباحث نظری را دنبال کرد. تعاریف متعددی برای تفکر ارائه شده که مبتنی بر ساختار نظری است که تفکر، در آن مفهوم می‌یابد. برخی فقط برای ابعاد بیرونی و قابل مشاهده تفکر، اهمیت قائل شده و برخی دیگر مانند روان‌شناسان شناختی تفکر را به عنوان فرایندهای درونی در مواجهه فرد با مسئله جدید تعریف کرده‌اند. جان دیویی در کتاب «چگونه فکر می‌کنیم» درباره مفهوم تفکر می‌گوید: عملی است که در آن واقعیت‌های موجود، موجب تأیید یا تولید واقعیت‌های دیگر می‌شود، یا روشی است که در آن باورهای آینده بر اساس باورهای گذشته پایه‌گذاری می‌گردد. (به نقل از: شعبانی، ۱۳۸۲، ص ۴۴)

شریعتمداری در کتاب روانشناسی تربیتی خود، تفکر را جریانی که در آن، فرد کوشش می‌کند مشکلی را که با آن روبه‌رو شده مشخص سازد و با استفاده از تجربیات قبلی خویش به حل آن اقدام نماید (شریعتمداری، ۱۳۸۲: ۳۷۹) تعریف می‌نماید.

تفکر فرایندی کلی است که به وسیله آن دروندادهای حواس در ذهن تجزیه و تحلیل و ادراک می‌شود. (شعبانی، ۱۳۸۲: ۱۸۶)

ویناک در کتاب روان‌شناسی تفکر، تفکر را چنین تعریف می‌کند: «تفکر سازمان دادن و تجدید سازمان در یادگیری گذشته جهت استفاده در موقعیت فعلی است».

ایسون تفکر را «فرایندی رمزی و درونی می‌داند که منجر به یک حوزه شناختی می‌گردد که نظام شناختی شخص متفکر را تغییر می‌دهد».

سولسو، معتقد است که «تفکر فرایندی است که از طریق آن یک بازنمایی ذهنی جدید به وسیله تبدیل اطلاعات و تعامل بین خصوصیات ذهنی، قضاوت، انتزاع، استدلال و حل مسئله ایجاد می‌گردد».

اوژن وان فانژه، تفکر را توانایی به کار بردن قوای استنباط، تصور و تشخیص به منظور دستیابی به یک نتیجه می‌داند. (نقل از آقازاده و تورانی، ۱۳۹۱: ۲۳)

مورگان، کینگ، ویس و اسکولپر (۱۹۸۷) تفکر را عبارت از تغییر شناختی اطلاعات به دست آمده از محیط و نمادهای ذخیره شده در حافظه درازمدت تعریف کرده‌اند. (نقل از سیف، ۱۳۸۰)

اورلیج (۱۹۹۸ به نقل از پرکینز ۲۰۰۲) تفکر را یک عمل پیچیده تعریف می‌کند که شامل نگرش‌ها، دانش‌ها و مهارت‌هایی است که به فرد اجازه می‌دهد محیط خود را مؤثرتر از یک محیط طبیعی درآورد.

تعریف تفکر در منطق عبارت است از: مرتب ساختن امور معلوم برای رسیدن به کشف مجهول. به عبارت دیگر فکر عبارت است از حرکت ذهن به سوی امور و مقدمات معلوم و سپس حرکت از آن امور معلوم به سوی کشف مقصود.

به گفته راغب اصفهانی؛ «فکر»، نیرویی است که «علم» را به سوی «معلوم» می‌برد و «تفکر» کوشش و جولان نیروی فکر به اقتضای عقل و خرد است. این نیرو ویژه انسان است و در حیوان نیست. تفکر یا اندیشه تنها در چیزی است که ممکن باشد صورتی از آن در خاطر و قلب انسان حاصل شود. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق: ۶۴۳)

به دیگر سخن؛ حقیقت تفکر و اندیشیدن مرکب از دو حرکت است: حرکتی به سوی مقدمات هر مطلب، سپس حرکتی از آن مقدمات به سوی نتیجه، مجموعه این دو حرکت که سبب شناخت و معرفت اشیا است «فکر» نام دارد. (طریحی، ۱۳۷۵: ۴۴۴)

تفکر، جریان قاعده‌مند، منظم، جهت‌دار و منتج و مولد دستگاه عقل و اندیشه انسانی برای دستیابی به حقیقت است. (بهشتی، ۱۳۸۱: ۱۶۹)

تفکر، شناخت از طریق عمل ذهن بر روی اطلاعات دریافت شده و اندوخته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم و دستیابی به نتیجه است. (نگاشت پنجم برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰: ۶۸)

تعریف عقل

«عقل» به نیرویی می‌گویند که آماده پذیرش علم است. همچنین به علمی که به وسیله آن به دست آید. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق: ۵۷۷) و «عاقل»؛ یعنی کسی که نفس خود را حبس کند، و نگذارد که هواها به او سرایت نماید. (فراهیدی، ۱۴۱۰ ق: ۴۲۵) از آنجا که نیروی عقل انسان را از کارهای ناهنجار باز می‌دارد، به آن عقل گفته می‌شود. همچنین ادراکی که انسان دل به آن می‌بندد و چیزی را با آن درک می‌کند، نیز عقل نامیده می‌شود.

علامه طباطبایی (ره) می‌گوید: خدای متعال در قرآن، عقل را به نیرویی تعریف کرده که انسان در

دینش از آن بهره‌مند شود، و به وسیله آن راه را به سوی حقایق معارف و اعمال صالح پیدا نموده و در پیش گیرد. (علامه طباطبایی ۱۴۱۷ق: ج ۲، ص ۲۵۰)

معنای لغوی عقل

در لسان‌العرب، آمده است: عقل به این سبب عقل نامیده می‌شود که صاحبش را از گرفتار شدن در مهالک باز می‌دارد و گفته شده است (ابن منظور، ۱۴۱۰ق، ج ۱۱، ص ۴۵۹، ذیل «عقل»، نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶) ابن فارس در مورد عقل می‌گوید: «عقل یک اصل دارد و عظمت آن دلالت دارد در بازداشتن وضعش از چیزی!»؛ به همین سبب عقل، بازدارنده زشتی‌ها در قول و فکر است (ابن فارس، ۱۳۸۹ق، ج ۴، ص ۷۰ به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶). فیروزآبادی در قاموس‌المحیط می‌گوید: عقل نوری روحانی است که به وسیله آن نفس انسان، علوم ضروری و نظری را به دست می‌آورد (فیروزآبادی، ۱۹۹۱م، ص ۹۵۲، ذیل «عقل»، نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶).

تعاریفی از عقل

الف) مفسران: علامه طباطبایی در تعریفی از عقل می‌فرماید: کلمه عقل مصدر است برای «عقل، یعقل» به معنای ادراک و فهمیدن چیزی؛ البته ادراک و فهمیدن کامل و تمام؛ و نیز می‌فرماید: عقل به معنای آن حقیقتی است که درون آدمی است و به وسیله آن، بین صلاح و فساد و بیان حق و باطل، راست و دروغ فرق گذاشته می‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۳ق، ج ۲، ص ۲۴۷)؛ همچنین علامه در تعریفی جامع‌تر از عقل می‌فرماید: «واژه عقل بر ادراکی اطلاق می‌شود که همراه با تصدیق قلب است به آنچه خداوند سبحان انسان را بر آن سرشته است: ادراک حق و باطل در امور فطری و شناخت خوب و بد و سود و زیان در امور عملی؛ زیرا خدای سبحان انسان را به گونه‌ای خلق نموده که همان ابتدای خلقتش خودش را درک کند؛ سپس او را به حواس ظاهری مجهز کرده که ظاهر اشیاء را درک کند و دیگری (ادراک باطنی) که به وسیله آن، معانی روحی را درک نماید و با کمک این معانی، خود را در معرض اشیای خارجی قرار دهد؛ معانی‌ای چون: دوستی و دشمنی، بیم و امید و امثال اینها. پس انسان به نحو ترتیب و تفصیل و تخصیص، دخل و تصرف می‌نماید و در نظریات و امور بیرون از حیطه عمل، قضاوت نظری می‌نماید؛ و در عملیات و امور مربوط به رفتار قضاوت عملی می‌نماید. همه اینها در مسیری حرکت می‌کنند که فطرت و سرشت اصیل انسان برایش مشخص می‌سازد و این، همان عقل است» (طباطبایی، ۱۳۹۳ق، ج ۲، ص ۲۴۷).

ب) فلاسفه و متکلمان: «عقل» در اصطلاح فیلسوفان اسلامی در معانی مختلفی به کار رفته است. صدرالمتألهین، در شرح اصول کافی، معانی مختلفی برای عقل آورده است که از جمله آن، اطلاق لفظ عقل در این معانی به صورت اشتراک معنوی است. او در تعریفی جامع می‌گوید:

«عقل به غریزه‌ای گفته می‌شود که به واسطه آن، انسان از سایر حیوانات ممتاز می‌شود». این تعریف بین شخص هوشیار و کودن تفاوتی قائل نمی‌شود. همه انسان‌ها این غریزه را دارند و با همین غریزه عقلانی است که از صفت حیوان ممتاز می‌شوند (شیرازی، ۱۳۶۶، ص ۲۲۳). عقل در اصطلاح متکلمین آن است که می‌گویند: «هذا ما یوجبہ العقل و هذا ما ینفیہ العقل»: فلان مطلب، مقتضای عقل است و فلان مطلب برخلاف عقل. منظور متکلمان از آنچه مقتضای عقل است، یعنی عقل آن را ایجاب می‌کند، یعنی چیزی که همه مردم یا اکثریت مردم آن را قبول دارند یا عقلی می‌دانند (همان). خواجه نصیرالدین طوسی، در «تجربید الاعتقاد»، ضمن پذیرش وجود عقل به این علت که بر امتناع وجود آن دلیلی اقامه نشده است، آن را همان جوهر مفارق از ماده دانسته است که در ذات و فعل بی‌نیاز است (جمال‌الدین، ۱۹۷۹م، ص ۱۸۵ به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶)؛ اما خواجه نصیرالدین طوسی دلایلی چون قاعده «الواحد لا یصدر عنہ الا الواحد» و استدلالاتی مبتنی بر هدفمند بودن حرکت ارادی افلاک و علت وجود افلاک را که از طرف حکما برای اثبات ضرورت وجود عقل ذکر شده است، مخدوش و محل ایراد می‌داند (شیرازی، ۱۳۶۶، ص ۱۹۲-۱۸۵).

امام فخر رازی، عقلی را که شرط تکلیف است، در علم به وجود واجبات و درک علوم محال می‌داند و بر این باور است که محال است کسی عاقل باشد، ولی عالم به چیزی نباشد و یا عالم باشد، ولی عاقل نباشد (راضی، ۱۹۹۲م، ص ۸۱ به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶)؛ لذا آن دو را تفکیک ناپذیر می‌داند. به طور کلی عقل در بین اهل کلام، قوه‌ای است که یاری‌دهنده و تبیین‌گر شرع بوده، قوه ممیز بین امور حسن و قبح می‌باشد.

ج) محدثان: شیخ حر عاملی در مورد معانی عقل چنین می‌گوید: عقل در سخن اندیشمندان و حکیمان معانی بسیاری دارد، ولی از جستجو در احادیث سه معنا برای آن به دست می‌آید: ۱- نیرویی که با آن بدی و خوبی و تفاوت‌های آن فهمیده می‌شود؛ ۲- ملکه‌ای که به انتخاب خوبی‌ها و اجتناب از بدی‌ها دعوت می‌کند؛ ۳- اندیشیدن و دانستن، و به این جهت در مقابل جهل قرار می‌گیرد نه در مقابل دیوانگی؛ و بیشترین استعمال عقل در احادیث، همین معنای دوم و سوم است (حر عاملی، ۱۴۰۳ق، ص ۲۰۹-۲۰۸ به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶).

تعاریفی از تعقل

الف) لغت‌شناسان: تعقل، از باب تفاعل به معنای عاقل گردیدن و خردمند شدن و یا تظاهر به خردمندی و یا دربند گرفتن و بازداشت کردن است (جبران، ۱۳۷۹ق، ص ۴۳۸، ذیل «عقل» به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶) و تعقل، تفکر از روی عقل و عاقلانه اندیشیدن را گویند (مشیری،

ب) روان‌شناسان: در اصطلاح روان‌شناسی، تعقل عبارت است از: مکانیسم‌های دفاعی – روانی که شخص را از آسیب‌های روانی به وسیله قطع یا منحرف ساختن از سیر احساسات حفظ می‌کند (همان). در اصطلاح علمی رفتارشناسانه، تعقل عبارت است از: به کارگیری بیش از حد مفاهیم و کلمات و عبارت‌های روشنفکرانه به منظور پرهیز از تجربه‌های هیجانی و ابراز احساسات (همان).

رابطه و تفاوت عقل و تعقل: گاهی استعمال عقل به معنای تعقل و اندیشیدن است؛ همان طوری که در بالا به آن اشاره شد؛ ولی گاهی به معنای استعداد و نیروی بالقوه به کار رفته است که در این رابطه می‌گوییم: عقل نیروی بالقوه و استعداد ذاتی مختص انسان است؛ ولی تعقل استفاده از این نیرو برای به کار گماشتن آن است. عقل ندایی رحمانی و تعقل، گوش فرا دادن به این نداست. عقل نوری است در قلب که حق و باطل را از هم جدا می‌کند (دیلمی، ۱۴۱۲ق، ص ۱۹۸ به نقل از ناصح و ساکی، ۱۳۸۶) و روح و نفس آدمی از آن بهره می‌گیرند. تعقل نیز تلاش برای استفاده از این نورانیت است.

لذا داشتن عقل بالقوه کافی نیست و لازمه بهره‌مندی از این نیرو، تلاش و کوشش برای اندیشیدن و خردورزی است و این دو به دست نمی‌آیند، مگر اینکه خود را به تعقل و اندیشه مجبور کنیم. پس دانستن این نکته هم ضروری است که عقل موهبتی است از جانب خدا برای همه انسان‌ها.

عنوان درس : سکه طلا

مضمون : هویت انسانی

مهارت‌ها : مشاهده، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت، تفکر انتقادی

زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

هویت از جمله مفاهیمی است که از دیرباز ذهن بشر را به خود مشغول داشته و از جنبه‌های گوناگون قابل بررسی است. به عبارت کلی، هویت هر چیز آن را مشابه و متفاوت از دیگر اشیا و چیزها معرفی می‌کند. هر فرد در عین اینکه دارای هویت یگانه وجودی مخصوص به خود (صفات و ویژگی‌های پیشینی) است بر اثر تعاملات، ادراکات، تفکرات ناشی از تجربیات کسب شده و آگاهی‌های پسینی نیز که شکل دهنده هویت وی هستند هویتی پویا و قابل تکامل پیدا می‌کند. در این درس دانش‌آموزان از طریق پیگیری جریان داستان و تحوّل یکی از شخصیت‌های اصلی داستان به تأثیر اجتماع و تعاملات اجتماعی در شکل‌گیری هویت پی می‌برند.

اهداف

- باور به ارزشمندی انسان و هویت متعالی او
- شناخت بایدها و نبایدهای رفتار انسان
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم
- تحلیل نقش فرد و جامعه در شکل‌گیری هویت انسان
- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
- به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی

مواد و وسایل آموزشی : کتاب سکه طلا

طلا، نوشته : دکتر آلاءالدین محمدی، مترجم : نسرين وکیلی از انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب دانش آموز.

فرایند اجرای درس : داستان سکه طلا

طلا را برای دانش آموزان خوانده یا نقل کنید. سپس از آنها بخواهید راجع به مسائل زیر بحث و گفت‌وگو کنند؛ آنچه در این گفت‌وگوها اهمیت دارد تأثیری است که پیرزن و روستائیان بر خووان گذاشتند و تغییرات تدریجی‌ای که در مسیر برای او اتفاق افتاد. در سؤال‌های اولیه دانش آموزان براساس وقایع و جریان داستان به سؤال‌ها پاسخ می‌دهند اما با سؤال‌های بعدی به تدریج از

داستان خارج شده و نظرات خود را در مورد سایر انسان‌ها و جامعه بیان می‌کنند. آنها می‌توانند نظرات خود را با مثال از افراد دیگری که می‌شناسند یا داستان زندگی آنها را خوانده یا شنیده‌اند بیان کنند.

- آیا پیرزن واقعاً ثروتمندترین آدم دنیا بود؟
- آیا اخلاق و رفتار پیرزن در روستائیان و خووان تأثیر داشت؟ چگونه؟
- چگونه یک انسان می‌تواند در تغییر جامعه نقش داشته باشد؟
- رفتار روستائیان با خووان چه تأثیری بر او داشت؟
- چگونه جامعه می‌تواند در تغییر انسانها نقش داشته باشد؟
- چه عوامل دیگری به جز جامعه در تغییر انسانها مؤثرند؟

سپس با فعالیت تکمیلی در کلاس، آنها تغییراتی را که در خودشان اتفاق افتاده است بررسی می‌کنند؛ تأکید این سؤال روی تغییرات در علاقه‌مندی‌ها، اخلاق و ویژگی‌های فردی و عواملی است که موجب این تغییرات شده است. بحث‌ها را به گونه‌ای هدایت کنید که دانش آموزان بی‌بهرند تغییر و دگرگونی در خلقیات افراد به یکباره رخ نمی‌دهد.

در سؤال آخر دانش آموزان را هدایت کنید علاوه بر تأثیر جامعه و یادگیری بر تغییر افراد،

بر تغییرات تفکر ناشی از رشد نیز اشاره کنند. به عنوان مثال دانش‌آموزانی که با مسئله بلوغ و تغییرات هورمونی مواجه‌اند، تغییراتی در نوع نگاه و رفتارشان ایجاد می‌شود. جنسیت نیز به‌طور طبیعی تفاوت‌هایی را در نوع نگاه و حتی روش‌های حل مسئله ایجاد می‌کند و...

در فعالیت در خانه دانش‌آموزان داستانی خواهند یافت که در آن یک فرد موجب تغییر جامعه یا جامعه موجب تغییر افراد شده است. افرادی مانند امام خمینی (ره)، ستارخان، و...

ممکن است نمونه‌هایی که برخی پیدا می‌کنند نمونه‌های منفی باشد در این صورت از

مقایسه عملکرد نمونه‌های مثبت و منفی به تفاوت نقش‌ها پی خواهند برد و تفکر آنها پرورش خواهد یافت.

پیوست :

خلاصه داستان سکه طلا، ویژه گروه سنی (ج-د)، ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، نوشته: دکترآلما فلور آدا، مترجم: نسرین وکیلی، تصویرگر: نیل والدمن سال‌ها بود که خوان دزدی می‌کرد. شبی از شب‌ها، لابه‌لای درخت‌ها نوری دید. جلو رفت و به کلبه‌ای رسید. از لای در توی کلبه را نگاه کرد. پیرزنی پشت یک میز چوبی نشسته بود.

خوان آنچه را که می‌دید، باور نمی‌کرد؛ یک سکه طلا در دست‌های پیرزن می‌درخشید. صدای پیرزن را شنید که می‌گفت: «من ثروتمندترین آدم دنیا هستم.»

خوان به این فکر افتاد که همه طلاهای پیرزن را بدزدد. برای این کار، خودش را پشت تنه درخت‌ها پنهان کرد و منتظر شد تا پیرزن از خانه بیرون برود. مدتی بعد دید، پیرزن که شالی دور خود پیچیده بود با دو مرد از کلبه دور شد.

خوان با خود گفت: «دیگر بهتر از این نمی‌شود.» و پنجره را به زور باز کرد و توی کلبه پرید. همه جا را گشت: زیر تخت، توی قفسه، اینجا، آنجا؛ اما سکه‌ای پیدا نکرد.

خووان دست از گشتن کلبه کشید و با خود گفت: «باید پیرزن را پیدا کنم و مجبورش کنم جای سگ‌ها را نشانم بدهد.» از کلبه بیرون آمد و از همان راهی که پیرزن و آن دو مرد رفته بودند، رفت. وقتی به رودخانه رسید، کمی آن طرف‌تر پدر و پسر سرگرم کار بودند. به طرف آنها رفت و با صدای کلفتی گفت: «پیرزن قد کوتاهی که شال سیاهی دور خودش پیچیده بود، ندیده‌اید؟»

پسر گفت: «آهان، حتماً دنبال دونا ژوزفا می‌گردید. چرا او را دیده‌ایم. امروز صبح خیلی زود رفتیم و او را به اینجا آوردیم؛ چون پدر بزرگم یک حمله...» خووان توی حرف او دوید و گفت: «حالا کجاست؟» پدر لبخندی زد و گفت: «خیلی وقت است که رفته. چند نفر از آن طرف رودخانه آمده بودند دنبالش؛ می‌خواستند او را پیش یک بیمار ببرند.»

خووان با ناراحتی پرسید: «چطور می‌توانم از رودخانه بگذرم؟» پسر گفت: «فقط با قایق؛ اگر بخواهی ما می‌بریمت؛ البته وقتی سیب‌زمینی‌ها را از خاک در آوردیم.»

خووان گفت: «باشند، صبر می‌کنم» اما کم کم حوصله‌اش سر رفت. بیلی برداشت و دست به کار شد. غروب بود که هر سه نفر بیل‌های خود را زمین گذاشتند. خاک زیر و رو شده بود و سبب پر از سیب‌زمینی بود.

خووان با دستپاچگی پرسید: «حالا می‌توانید من را ببرید؟» پدر جواب داد: «حتماً، اما بگذار شامان را بخوریم.» نور ماه رودخانه را روشن کرده بود. پدر و پسر پارو می‌زدند و قایق را به آن طرف رودخانه می‌راندند. پسر به خووان گفت: «دونا ژوزفا فقط با یک فنجان چای مخصوص خودش پدر بزرگم را خوب کرد.» پدر گفت: «بله، نه تنها او را درمان کرد، یک سگه طلا هم برایش آورده بود.» خووان حاج و واج ماند. نمی‌فهمید دونا ژوزفا که برای کمک به مردم این طرف و آن طرف می‌رود، چرا به این و آن سگه طلا می‌بخشد؟

وقتی به آن طرف رودخانه رسیدند مرد جوانی را دیدند که بیرون کلبه خود نشسته بود. پدر به مرد جوان گفت: «این مرد دنبال دونا ژوزفا آمده است.» مرد جوان گفت: «او همین یکی دو ساعت پیش رفت.» خووان با بی‌تابی پرسید: «کجا رفت؟» مرد جوان کوه‌ها را نشان داد و گفت: «آن طرف کوه.» خووان پرسید: «با چی به آن طرف کوه رفت؟» مرد جوان گفت: «با اسب، آنها با اسب دنبال او آمده بودند. پای یکی از بستگان‌شان شکسته بود.»

خووان با عجله گفت: «من هم می‌خواهم به آن طرف کوه بروم.» مرد جوان گفت: «شاید فردا من بتوانم تو را ببرم، شاید هم پس فردا؛ اول باید ذرت‌ها را بچینم.»

خووان مجبور شد دو روز از طلوع تا غروب خورشید در مزرعه کار کند. وقتی شام می‌خوردند،

خووان در فکر دونا ژوزفا بود. تعجب می‌کرد کسی که این همه ثروت دارد، چرا برای درمان این و آن راه‌های طولانی را پشت سر می‌گذارد.

صبح روز بعد خووان و مرد جوان راه افتادند. کم کم به دامنه کوه نزدیک می‌شدند. مرد جوان گفت: «برایم عجیب نیست که دنبال دونا ژوزفا می‌گردی. همه مردم این دور و بر به او نیاز دارند. وقتی رفتم و او را آوردم، زنم از تب می‌سوخت، اما او خیلی زود تبش را پایین آورد. یک سکه طلا هم برایش آورده بود!»

کمی که جلوتر رفتند، مرد جوان گفت: «حُب من دیگر باید بروم. راه زیادی نمانده. آن خانه را می‌بینی؟ خانه همان مردی است که پایش شکسته است.»

خووان از مرد جوان خداحافظی کرد و دوید. هنوز هم می‌خواست هر چه زودتر به دونا ژوزفا برسد. وقتی به در خانه رسید، زنی با یک دختر بچه از گاری پیاده می‌شدند. خووان پرسید: دونا ژوزفا را ندیده‌اید؟»

زن جواب داد: «همین الان او را به خانه دوتو بردیم. زنش بیمار است.» خووان گفت: «چطور می‌توانم به آنجا بروم؟ باید او را ببینم.» زن با مهربانی گفت: «من می‌توانم شما را ببرم؛ اما امروز نه؛ امروز باید کدوها و لویب‌هایم را جمع کنم.»

خووان یک روز طولانی دیگر را در مزرعه گذراند. روز بعد وقتی گاری در جاده بین مزرعه‌ها پیش می‌رفت، زن گفت: «نمی‌دانم اگر دونا ژوزفا نبود، چه می‌کردیم. همسایه‌ها او را با اسب خودشان به اینجا آوردند. او پای شکسته شوهرم را محکم بست و به من یاد داد چطور چای مخصوصش را دم کنم و به شوهرم بدهم تا درد نکشد.»

خووان چیزی نگفت. زن گفت: «دونا ژوزفا یک سکه طلا هم برایش آورده بود. باور می‌کنی؟» خووان آهی کشید. وقتی به خانه دوتو رسیدند، دونا ژوزفا تازه از آنجا رفته بود؛ اما اینجا هم کارهایی بود که باید قبل از رفتن تمام می‌شد. خووان آنجا ماند تا در برداشت قهوه کمک کند. روز بعد هوا تاریک و روشن بود که خووان از خواب بیدار شد. در آن صبح زیبا انگار کوه‌ها به او لبخند می‌زدند. وقتی دوتو به او گفت که باید راه بیفتند، تازه فهمید خداحافظی کردن چقدر سخت است. از تپه که به طرف مزرعه‌های نیشکر سرازیر شدند، دوتو گفت: «دونا ژوزفا چه زن خوبی است! تا به او گفتم زنم بیمار است با گیاهان مخصوص خودش به خانه ما آمد. تازه یک سکه طلا هم برای همسرم آورد!»

هوا خیلی گرم بود؛ اما خووان فقط آه می‌کشید و پیشانی خود را پاک می‌کرد. دو مرد ساعت‌ها

رفتند و رفتند تا به جایی رسیدند که به نظر خنوان آشنا می‌آمد. بله آنها از همان جاده‌ای می‌گذشتند که خنوان یک هفته پیش از آن گذشته بود. کلبه دونا ژوزفا از دور دیده می‌شد. خنوان از اسب پایین پرید و دوید این بار دیگر نمی‌گذاشت طلاها از چنگش در بروند.

نفس نفس زنان به کلبه رسید. دونا ژوزفا نزدیک در ایستاده بود. خنوان با صدایی که پیرزن را ترساند، فریاد زد: «بالاخره پیدایت کردم! طلاها کجا است؟»

دونا ژوزفا با تعجب به او نگاه کرد و گفت: «طلا؟ تو برای سکه طلا اینجا آمده‌ای؟ من می‌خواستم آن را به آدم محتاجی بدهم. اولی پیرمردی بود که یک سکه را رد کرده بود. بعد زن جوانی بود که تب او را از پای انداخته بود. سومی مردی بود که پایش شکسته بود و بعد هم زن دون تئو بود. اما هیچ‌کدام آنها سکه را قبول نکردند و گفتند آن را به کسی بدهم که محتاج‌تر از آنها است.»

دونا ژوزفا گفت: «حتماً تو بیشتر از همه به آن نیاز داری!» سکه را از جیب خود در آورد و به او داد. خنوان به سکه خیره شد. در همین وقت دختر کوچکی دوان دوان خود را به آنها رساند و گفت: «دونا ژوزفا، خواهش می‌کنم عجله کن! مادرم تنه‌است و چیزی نمانده بچه به دنیا بیاید.»

دونا ژوزفا گفت: «باشد، عزیزم. الآن راه می‌افتم.» بعد به آسمان نگاه کرد و ابرهای سیاه را دید. طوفان نزدیک بود. آه کشید و گفت: «اما چطور بیایم؟ به خانه‌ام نگاه کن. نمی‌دانم چه بلایی بر سر بام خانه‌ام آمده است. طوفان بقیه آن را هم می‌کند.»

خنوان به چشم‌های نگران دخترک، صورت غمگین و پریشان دونا ژوزفا و کلبه او نگاهی انداخت و گفت: «برو، دونا ژوزفا. نگران خانه نباش من آن را درست می‌کنم. کاری می‌کنم که از اولش هم بهتر بشود.» دونا ژوزفا از او تشکر کرد. شالش را روی دوش انداخت و دست دخترک را گرفت. هنوز راه نیفتاده بودند که خنوان دست دراز کرد و سکه را به او پس داد و گفت: «بگیر، مطمئن هستم نوزاد بیشتر از من به این سکه نیاز دارد.»

عنوان درس : بزرگ مردان کوچک

مضمون : هویت (دفاع مقدّس)

مهارت‌ها : هدایت مشاهدات، حلّ مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

شاید برای شما نیز اتفاق افتاده باشد که در برخورد با موقعیت یا مسئله‌ای خاص درباره‌ی خوب و بد واقعه، نقش و تأثیر افراد در وقوع آن موقعیت و موارد دیگر به قضاوت و داوری نشسته باشید. چه بسا ممکن است با دریافت اطلاعات بیشتر قضاوت خود را تغییر داده و یا کماکان بر نظر خود پافشاری کرده باشید. آیا همه‌ی وقایع همان طور که ما مشاهده می‌کنیم اتفاق افتاده است؟ چه نکاتی ممکن است به نتایج قضاوت‌های ما آسیب بزنند؟ در این درس دانش‌آموزان با مشاهده‌ی فیلم «۲۳ نفر به علاوه یک نفر» با موقعیتی برای تفکر درباره‌ی هویت و قضاوت مواجه می‌شوند؛ انتظار می‌رود در پایان فعالیت به برخی نکات مهم در قضاوت و عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری هویت پی برده و آن را در زندگی به کار گیرند.

اهداف

- گرایش به حقیقت‌جویی و انصاف و عدل در قضاوت
- توانایی تأمل درباره‌ی روابط امور و پدیده‌ها
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- تأمل در بررسی شواهد و قضاوت و تصمیم‌گیری براساس آن
- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم
- به کارگیری تجارب خود درباره‌ی قضاوت عملکرد و استخراج معنا و مفهوم از آنها
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران

● به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
 مواد و وسایل آموزشی: فیلم ۲۳ نفر به علاوه یک نفر (نسخه دانش‌آموز)، فیلم ۲۳ نفر به
 علاوه یک نفر (نسخه معلم) از تولیدات سینمای دفاع مقدس

فرایند اجرای درس

بخش اول فیلم ۲۳ نفر به علاوه یک نفر را به نمایش بگذارید. در پایان نمایش این بخش توضیحاتی در مورد سیستم امنیتی ارتش عراق در زمان صدام ارائه کنید تا دانش‌آموزان بدانند تا این اندازه نزدیک شدن به شخص صدام مستلزم جلب اعتماد صد درصدی است. (شما می‌توانید با تماشای نسخه معلم این فیلم با این فضاسازی آشنا شوید.) حال از دانش‌آموزان بخواهید در مورد سؤال‌های زیر گفت‌وگو کنند.

گفت‌وگو کنید

- نظر شما درباره داستان فیلم چیست؟
- احساس شما درباره قهرمانان این داستان (۲۳ نفر و آن یک نفر) چیست؟ این افراد چه ویژگی‌هایی داشتند که توجه شما را جلب کرد؟
- شخصیت آن ۲۳ نوجوان و آن یک نفر را با هم مقایسه کنید. کدام یک از آنها به وظایف خود در قبال کشورشان درست عمل کرده‌اند؟
- خیانت به میهن یعنی چه؟ چه مصادیقی دارد؟ آیا فرد مترجم خیانتکار بود؟ به نظر شما مجازات این فرد چه باید باشد؟

سپس بخش دوم فیلم را به نمایش بگذارید. پس از مشاهده بخش دوم فیلم از دانش‌آموزان بخواهید درباره سؤال‌های زیر گفت و گو کنند.

- قضاوت‌های ما درباره افراد، وقایع، امور و پدیده‌ها تحت تأثیر چه چیزهایی قرار می‌گیرد؟
- برای اینکه بتوانیم قضاوت‌های منطقی و منصفانه‌تری داشته باشیم، چه باید بکنیم؟

سپس سؤال‌های فعالیت‌های تکمیلی در کلاس را مطرح کنید. توجه داشته باشید که مصداق‌های خیانت به کشور تنها از نوع خیانت در زمان جنگ و جاسوسی نیست. پاسخ‌های زیر نمونه‌هایی از پاسخ‌های دانش‌آموزان است.

- کسانی که زیرمیزی می‌گیرند.
- کسانی که رشوه می‌گیرند.
- کارمندانی که کم کاری می‌کنند.
- ...

ممکن است در نظر اول این پاسخ‌ها بی ربط یا شعارگونه به نظر برسد. اما وقتی از دانش‌آموزان سؤال می‌شود چرا اینها را نمونه‌های خیانت می‌دانید. پاسخ می‌دهند چون به کشور ضرر می‌زند. یا فرهنگ مردم را عوض می‌کند. یا به مردم ایران آسیب می‌زند و البته این نگاهی عمیق به مفهوم خیانت است. کسانی که خیانت را اینگونه تعریف می‌کنند در آینده بهتر عمل خواهند کرد.

فعالیت در خانه

سؤال فعالیت در خانه فرصتی فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان بحث قضاوت را به زندگی روزانه خود مرتبط سازند. به سؤال و نمونه‌هایی از پاسخ‌ها توجه کنید.

سؤال: «آیا موردی سراغ دارید که پیش‌فرض‌های ذهنی یا محدودیت دانسته‌ها به قضاوتی نادرست منجر شده باشد؟ آن را بنویسید.»

پاسخ دانش‌آموزان :

- افراد به محض دیدن صحنه تصادف در مورد مقصر نظر می‌دهند.
- همه..... خسیس هستند؛ این یک پیش فرض غلط است که باعث می‌شود ما در مورد مردم برخی از شهرها بد قضاوت کنیم. جملاتی که برای اقوام، گروه‌ها و طبقات مختلف به کار برده می‌شود از این نوع است.
- همه بولدورها دزد هستند، ثروت از راه درست به دست نمی‌آید و...
- همه فقرا.....

توصیه‌های اجرایی

منظور از ۲۳ نفر در این فیلم ۲۳ رزمنده نوجوان است که علی‌رغم سن کم اهداف والا داشته و بر عقاید خود پافشاری می‌کنند. آن یک نفر هم بر خلاف اینکه همه شواهد حاکی از جاسوسی اوست اما با ملاحظه شرایط نوجوانان تدبیری می‌اندیشد تا در شرایط سخت به آنها کمک کند. در جریان بحث دانش‌آموزان را هدایت کنید تا در مورد عوامل تأثیرگذار بر فرد هنگام برخورد با یک موقعیت جدید فکر کنند. (حواس بیرونی، قوای باطنی، تجربیات، خطای ادراک، نفسانیات، تأثیرپذیری از جمع و...)

عنوان درس : پروژه پژوهشی

مضمون : گردآوری اطلاعات، مشاهده، نظرسنجی
مهارت‌ها : کاوشگری (پرسشگری، برنامه‌ریزی، هدایت مشاهدات، گردآوری اطلاعات،
تحلیل، قضاوت براساس شواهد، تصمیم‌گیری)، ارائه، تفکر انتقادی
زمان : ۵ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

در درس پروژه دانش‌آموزان با گفت‌وگو درباره سؤالاتی که در کتاب دانش‌آموز مطرح شده است آنهایی را که با روش مشاهده یا نظرسنجی پاسخ داده می‌شوند مشخص می‌سازند، سپس هر یک از آنها به طرح سؤالی می‌پردازد که مناسب‌ترین روش برای گردآوری اطلاعات روش مشاهده یا نظرسنجی است. انتظار می‌رود در ادامه با نوشتن طرح پژوهش خود و انجام یک پروژه به صورت فردی یا گروهی ضمن رعایت مراحل تحقیق، جمع‌آوری داده‌های لازم و نمایش و ارائه آن در قالب‌های تعیین شده، مهارت‌های خود را در این زمینه ارتقا دهند.

اهداف

- آشنایی با شیوه گردآوری اطلاعات با استفاده از مشاهده و نظرسنجی
- توانایی به‌کارگیری مشاهده و نظرسنجی به عنوان روش‌های گردآوری اطلاعات در فعالیت‌های مطالعاتی و پژوهشی
- آگاهی از ویژگی‌های سؤال مناسب در گردآوری اطلاعات به شیوه مشاهده و نظرسنجی
- آشنایی با ساختار طرح و گزارش پژوهش
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی خاص

- طراحی سؤال مناسب برای گردآوری اطلاعات به شیوه مشاهده و نظرسنجی
- برنامه‌ریزی برای دستیابی به پاسخ سؤالات خود براساس مشاهده یا نظرسنجی
- به‌کارگیری شیوه صحیح مشاهده یا نظرسنجی برای گردآوری اطلاعات

- کار بر روی اطلاعات و اندوخته‌ها
- برای تبدیل مجهول به معلوم
- استنباط و نتیجه‌گیری از یافته‌ها
- ارائه گزارش براساس ساختار مشخص
- ارائه خلاصه گزارش در کلاس
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح ایده‌ها و تصمیم‌های خود
- اصلاح و ارتقا نگرش‌های خود نسبت به پژوهش و یافته‌های علمی
- بررسی پدیده‌ها و روابط بین آنها با استفاده از شیوه مشاهده یا نظرسنجی
- رعایت اصول اخلاقی در مشاهده و نظرسنجی و ارائه نتایج

● به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
 مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش‌آموز
 فرایند اجرای درس :

جلسه اول : طرح سؤال پژوهش

- ۱- در مورد مفهوم مشاهده از دانش‌آموزان سؤال کنید، بگذارید آنها درک و دریافت خود را با مثال بیان کنند. بعد تعریف مشاهده را براساس متن کتاب بیان کنید.
- ۲- دانش‌آموزان را به گروه‌های ۵-۶ نفره تقسیم کنید، از گروه‌ها بخواهید در جدول فعالیت گفت‌وگو کنند و در کتاب دانش‌آموز سؤالاتی که پاسخ آنها باروش مشاهده به دست می‌آید را علامت بزنند.

توجه : تشخیص روش و منابع مناسب گردآوری اطلاعات در درس تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی آموزش داده شده است. اما ممکن است اکثریت دانش‌آموزان کلاس شما به دلایل مختلف به توانایی مورد انتظار نرسیده باشند. در این صورت ضروری است پیش از اجرای فعالیت پروژه یک جلسه را به انجام درس «پرسش مناسب» از بخش نیمه‌تجویزی اختصاص دهید.

۳- از هر یک از گروه‌ها خواسته شود نتایج کار گروه را در کلاس با ذکر دلایل انتخاب سؤالات مورد نظر بیان کنند.

۴- از گروه‌ها بخواهید در جدول فعالیت گفت و گو کنید دوم در کتاب دانش آموز، سؤالاتی که پاسخ آنها با روش نظرسنجی به دست می‌آید را علامت بزنند.

۵- از هر یک از گروه‌ها خواسته شود نتایج کار گروه را در کلاس با ذکر دلایل انتخاب سؤالات مورد نظر بیان کنند.

۶- در مرحله بعد به صورت فردی یا گروهی در کتاب خود سؤالی را با ویژگی‌های زیر طرح کنند.

- پاسخ به پرسش تنها با مشاهده یا نظرسنجی امکان پذیر است.
- به دانستن پاسخ و جست و جوی آن علاقه مند باشند.
- به طور واضح و روشن بیان شده باشد.
- گردآوری اطلاعات در حد توان دانش آموز باشد (از لحاظ زمان و دسترسی به منابع امکان پذیر باشد).

- پاسخ سؤال به طور مستقیم در کتاب‌های درسی که تا کنون خوانده شده است، موجود نباشد.
- انجام مشاهده و نظرسنجی و گزارش نتایج آن باعث مزاحمت و آزردهی خاطر سایرین نشود.

۷- چند نمونه از سؤالات در کلاس خوانده، بررسی و در صورت لزوم اصلاح شود.

۸- سایر دانش‌آموزان براساس مباحثات انجام گرفته در مورد نمونه سؤال‌ها نسبت به اصلاح سؤال خود اقدام کنند.

جلسه دوم : تهیه طرح پژوهش

- ۱- در این جلسه ابتدا سؤالات دانش‌آموزان در کلاس خوانده، بررسی، اصلاح و تصویب شود. در صورتی که تعداد گروه‌ها زیاد است متناسب با وقت در اختیار، سؤال چند گروه خوانده و بررسی شود. سایرین براساس همین فرایند سؤال خود را در گروه بررسی و اصلاح کنند.
- ۲- سپس ساختار طرح پژوهش به شرح زیر در کلاس ارائه و مطابق متن کتاب درباره آن توضیح داده می‌شود. (عناوین طرح پژوهش و فضای کافی برای نوشتن در کتاب دانش‌آموز پیش‌بینی شده است.)

طرح پژوهش

- عنوان یا پرسش پژوهش
 - هدف یا اهدافی که از انجام پژوهش داریم.
 - شیوه‌ای که برای گردآوری اطلاعات به کار می‌بریم.
 - ابزاری که برای ثبت اطلاعات طراحی کرده‌ام.
- ۳- حال هر دانش‌آموز یا گروه در کلاس طرح پژوهشی خود را در کتاب دانش‌آموز کامل کند؛ در صورت نیاز به زمان بیشتر، تکمیل طرح در منزل انجام گیرد.

جلسه سوم : برنامه ریزی برای اجرا

نوشتن طرح پژوهشی برای شروع پژوهش لازم و ضروری است، اما کافی نیست. در این مرحله باید طرح پژوهشی خود را در کلاس ارائه و با کمک هم کلاسی ها و راهنمایی دبیر در صورت لزوم آن را اصلاح کنند. سپس برای اجرای طرح خود برنامه ریزی کنند. در مورد نکات زیر از دانش آموزان سؤال کنید، بگذارید نظرات خود را در این مورد بیان کنند. شما نیز در صورت لزوم توضیحاتی بدهید.

نکاتی که باید در برنامه ریزی اجرا به آنها توجه کنیم :

الف) کارهایی که باید انجام شود.

ب) وسایل و لوازمی که برای انجام کار مورد نیاز است.

ج) مقدار پولی که باید هزینه کنیم.

د) کارهایی که هر کدام از اعضای گروه مسئول انجام آن هستند.

ه) کارها چه زمانی باید انجام شود؟ کی شروع شود؟ کی تمام شود؟ چقدر طول بکشد؟

نکاتی که باید در برنامه ریزی اجرا به آنها توجه کرد :

الف) کارهایی که باید انجام شود.

به طور حتم نمی توان در گوشه ای نشست و انتظار داشت اطلاعات با پای خود نزد ما بیایند.

برای گردآوری اطلاعات لازم است کاری انجام داد، برای مثال:

- گردآوری اطلاعات نیاز به ابزار دارد، پس در اولین گام، ابزار مناسب را طراحی کنند.

- برای مطالعه منابع چایی لازم است به کتابخانه مدرسه، کتابخانه‌های عمومی شهر، و یا مراکز نگهداری اسناد سازمان‌ها مراجعه کنند.

- برای استفاده از اینترنت مدرسه باید از مدیر مدرسه اجازه بگیرند.

- برای مراجعه به سازمان‌ها برای مصاحبه یا مطالعه اسناد باید از مدیر مدرسه معرفی نامه داشته باشند.

ب) وسایل و لوازمی که برای انجام کار مورد نیاز است.

- اولین وسیله‌ای که نیاز داریم برگه ثبت اطلاعات است که به صورت پرسش‌نامه، فرم مصاحبه، برگه ثبت مشاهدات و یا برگه تحقیق است.

- اگر قرار است با کسی مصاحبه کنند یا از گزارش‌های موجود در یک سازمان استفاده کنند، باید از مدیر مدرسه معرفی نامه داشته باشند.

- گاهی اوقات لازم است از یک واقعه، یک شخص و یا صفحات گزارش عکس‌برداری کنند، در این صورت لازم است دوربین همراه داشته باشند.

- ممکن است شخصی که با او مصاحبه می‌شود به دلایلی نتواند پاسخ‌ها را بنویسد، در این صورت لازم است پرسش‌ها را برای او خواند و پاسخ‌های او را ضبط کرد. در این گونه مواقع بهتر است یک ضبط صوت قابل حمل همراه خود داشته باشند و یا از گوشی تلفن همراه برای ضبط پرسش و پاسخ‌ها استفاده کنند.

- وسایل ضروری دیگر مانند خودکار، پوشه، گیره کاغذ و نظایر آن فراموش نشود.

ج) مقدار پولی که باید هزینه کنیم.

گردآوری اطلاعات گاهی اوقات هزینه چندانی نیاز ندارد. اما ممکن است دانش آموزان بخواهند کار تایپ و مجلد کردن گزارش خود را به دیگران بسپارند. خرید مقوا و کاغذ، کرایه رفت و برگشت کتابخانه، و هزینه تکثیر پرسش‌نامه و نظایر آن هم باید در نظر گرفته شود، بنابراین در برنامه‌ریزی بهتر است به این قسمت هم فکر کنند، اگر هزینه‌ای لازم است مقدار آن را پیش‌بینی کنند و سهم اعضای گروه را مشخص کنند.

د) کارهایی که هر کدام از اعضای گروه مسئول انجام آن هستند.

انجام کار به صورت گروهی موجب سریع‌تر و دقیق‌تر انجام شدن کار می‌شود. همچنین در کارهای گروهی نمره ارزیابی به طور مساوی به اعضای گروه تعلق می‌گیرد، عادلانه این است که همه اعضا در پیشرفت کار سهیم باشند. بنابراین لازم است در هر مرحله کارها را بین خود تقسیم کنید و هر کس مطابق توان خود، کاری را بر عهده بگیرد.

ه) کارها چه زمانی باید انجام شود؟ کی شروع شود؟ کی تمام شود؟ چقدر طول بکشد؟

— پژوهش مرحله به مرحله انجام می‌شود و نتیجه هر مرحله برای شروع مرحله بعد ضروری است. برای مثال ابتدا باید فرم ثبت اطلاعات طراحی بشود تا بتوان به جمع‌آوری و ثبت اطلاعات پرداخت و.....

— برای انجام کارها زمانی پیش‌بینی کنند. مشخص بودن تاریخ شروع و تمام کردن کار به اعضای گروه کمک می‌کند تا برای وقتی که می‌خواهند به این کار اختصاص بدهند، برنامه‌ریزی کنند.

نمونه مثال برنامه‌ریزی برای اجرا (روش جمع‌آوری اطلاعات مشاهده)

ردیف	کارهایی که باید انجام بدهیم	نام مسئول انجام کار	تاریخ شروع	تاریخ پایان
	تهیه ابزار ثبت اطلاعات (فرم مشاهده)	کیارش/۱۱/۱۳/۱۱/۲۰
	تهیه وسایل مانند دوربین عکاسی یا ضبط صوت (اگر لازم است)	مهران/۱۱/۱۵	-----
	مشاهده، یادداشت برداری، استخراج اطلاعات، جمع‌بندی نتایج	علی/۱۱/۲۱/۱۱/۳۰
	تهیه نمودار، جدول و تصویر در صورت نیاز و نوشتن گزارش (دست‌نویس یا تایپ)	جمال/۱۲/۱/۱۲/۱۰

نمونه مثال برنامه ریزی برای اجرا (در روش جمع آوری اطلاعات به روش نظرسنجی – پرسش نامه)

ردیف	کارهایی که باید انجام بدهیم	نام مسئول انجام کار	تاریخ شروع	تاریخ پایان
	تهیه ابزار ثبت اطلاعات (فرم مشاهده)	فاطمه/۱۱/۵/۱۱/۱۰
	توزیع پرسش نامه بین کسانی که قرار است آن را تکمیل کنند و جمع آوری آن.	نرگس/۱۱/۱۵/۱۱/۲۰
	استخراج و دسته بندی کردن پاسخها	فربیا/۱۱/۲۲/۱۱/۳۰
	تهیه نمودار، جدول و تصویر در صورت نیاز و نوشتن گزارش (دست نویس یا تایپ)	هلیا/۱۲/۵/۱۲/۱۵

نمونه مثال برنامه ریزی برای اجرا (در روش جمع آوری اطلاعات به روش نظرسنجی – مصاحبه)

ردیف	کارهایی که باید انجام بدهیم	نام مسئول انجام کار	تاریخ شروع	تاریخ پایان
	تهیه ابزار ثبت اطلاعات (فرم مشاهده)	آرش/۱۱/۵/۱۱/۱۰
	تهیه ضبط صوت (در صورت نیاز به ضبط مصاحبه)	مهدی/۱۱/۵/۱۱/۷
	مصاحبه با کسانی که قرار است با آنها مصاحبه شود.	ناصر/۱۱/۱۰/۱۱/۲۰
	استخراج و دسته بندی کردن پاسخها	مسعود/۱۱/۲۲/۱۱/۳۰
	تهیه نمودار، جدول و تصویر در صورت نیاز و نوشتن گزارش (دست نویس یا تایپ)	دانیال/۱۲/۰۲/۱۲/۱۵

وقتی دانش‌آموزان برنامه‌ریزی برای اجرا را انجام دادند ساختار گزارش پژوهش را برای آنها معرفی کنید تا از همان ابتدای کار بدانند که چه گزارشی باید تحویل دهند.

گزارش پژوهش: گام نهایی در انجام پژوهش، تهیه گزارش پژوهش است. در این مرحله پژوهشگران طرح پژوهش و یافته‌های آن را در گزارشی تنظیم و آن را برای ارائه به دیگران آماده می‌کنند. چنانچه بعد از اجرای پژوهش، یافته‌ها و نتایج آن گزارش نشود گویی اصولاً پژوهشی صورت نگرفته است. از این رو نوشتن گزارش پژوهش اهمیت دارد.

ساختار گزارش پژوهش : همان‌طور که می‌دانید، یک گزارش پژوهش از فصل‌ها و عناوین مشخصی تشکیل می‌شود. در این درس برای رعایت سادگی کار و هماهنگی با توانایی دانش‌آموزان عناوین اصلی زیر برای ساختار گزارش انتخاب شده‌اند.

گزارش پژوهش در پایه هفتم به طور ساده شامل موارد زیر است :

- روی جلد (شامل عنوان پژوهش، نام پژوهشگر/ پژوهشگران، نام دبیر، نام مدرسه، سال انجام پژوهش)

صفحه بسم‌الله الرحمن الرحيم

● فهرست

● عنوان یا پرسش پژوهش

● هدف یا اهداف پژوهش

● شیوه گردآوری اطلاعات

● ابزار گردآوری اطلاعات

● نتایج پژوهش/ پاسخ پرسش پژوهش

● پیشنهادات و سؤال‌های جدید

توضیحات زیر را با استفاده از

اسلایدهای پاورپوینت ساختار گزارش پژوهش

به دانش‌آموزان ارائه کنید. این اسلایدها در

وبگاه گروه تفکر موجود می‌باشد. با مراجعه به

سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و

متوسطه نظری، به نشانی زیر و ورود به وبگاه گروه تفکر می‌توانید از آنها استفاده کنید.

www.talif.sch.ir

عنوان یا پرسش پژوهش : عنوان پژوهش در طرح پژوهشی و گزارش پژوهش یکسان است.

همان‌عنوانی را که در طرح پژوهش نوشته می‌شود، در این گزارش تکرار می‌شود.

هدف یا اهداف پژوهش : هدف یا پرسش پژوهش در طرح پژوهش و گزارش پژوهش یکسان

است. هدف یا پرسش طرح پژوهش را در گزارش پژوهش تکرار کنند.

شیوه گردآوری اطلاعات : شیوه گردآوری اطلاعات در طرح پژوهشی و گزارش پژوهش

تقریباً یکسان است. شیوه گردآوری اطلاعات طرح پژوهش را در گزارش پژوهش تکرار کنند. اگر

در تعداد و دفعات مشاهده‌ها یا تعداد پرسش‌نامه‌های توزیع و جمع‌آوری شده تغییری بین طرح و اجرا اتفاق افتاده است، تعداد اجرا شده را بنویسند. به عنوان مثال ممکن است در طرح خود پیش‌بینی کرده بودند از ۴۰ نفر نظرسنجی خواهند کرد اما در اجرا از ۴۰ پرسش‌نامه، ۳۷ پرسش‌نامه عودت داده شده است. لذا تعداد توزیع شده و عودت داده شده را براساس واقعیت بنویسند. یا مثلاً اگر در طرح خود پیش‌بینی کرده بودند که در طول دو هفته ۱۰ دانش‌آموز پایه اول را ۳ بار در زنگ تفریح اول مشاهده کنند اما در اجرا در طول ۳ هفته ۱۰ دانش‌آموز را دو بار مورد مشاهده قرار داده‌اند؛ آنچه را که واقعاً اجرا کرده‌اند در این قسمت بنویسند.

نتایج پژوهش/پاسخ پرسش پژوهش: نتایج پژوهش معمولاً به صورت توصیف کلامی مختصر و مفیدی از آنچه به دست آمده است، ارائه می‌شود. دانش‌آموزان را راهنمایی کنید تا برای نوشتن گزارش:

- نتایج به دست آمده را مرور کنند.
- اطلاعات مشابه و نزدیک به هم را کنار هم قرار دهند.
- اطلاعات تکراری را حذف کنند و تعداد تکرار را بنویسند.
- اطلاعات متفاوت را طبقه‌بندی کنند. هر دسته از اطلاعات را با یک عنوان مشخص کنند.
- با توجه به همه اطلاعات، نتیجه‌گیری کنند.
- اگر لازم می‌دانند، داده‌های پژوهش را با استفاده از شکل و نمودار یا جدول، نمایش دهند.
- ابتدا مهم‌ترین و جالب‌ترین یافته‌ها و سپس به ترتیب، یافته‌های کم‌اهمیت‌تر را ارائه کنند.
- در نوشتن گزارش، تنها درباره نتایجی بحث کنند که در گردآوری اطلاعات به آنها دست پیدا کرده‌اند.

شکل‌های مختلف نوشتن گزارش

— متن: هرگاه بتوان با عبارات و جملات نوشتاری ساده با خواننده ارتباط برقرار نمود، نتایج به صورت متن ارائه می‌شود و نیازی به تنظیم جدول و کشیدن نمودار نیست.

— جدول: اطلاعات آماری و داده‌هایی را که به دلیل حجم زیاد نتوان در متن گنجانده (و در صورت ارائه، خواننده را گیج خواهد کرد) بایستی دسته‌بندی و تنظیم نمود و در جدول‌های مناسب ارائه کرد.

— تصویر و نمودار: هنگامی که به خاطر زیاد بودن، تنوع و یا... نشان دادن اطلاعات توسط

جدول مشکل باشد، نمودار به کمک ما می‌آید. قبل از انتخاب نمودار بایستی به داده‌ها نگاه کرد و نوع آنها را تشخیص داد و سپس مناسب‌ترین روش نمایش (نمودار تصویری، ستونی، دایره‌ای، میله‌ای و...) را انتخاب کرد.

پیشنهادها یا پرسش‌های جدید

این قسمت با توجه به نتایجی که پژوهشگر گرفته است به دو صورت زیر تدوین می‌شود.

● پیشنهادها در رابطه با به‌کارگیری یافته‌های پژوهش

● پیشنهاد عناوین پژوهشی جدید و پژوهش‌های بعدی

شکل تدوین گزارش

به طور کلی دانش‌آموزان در تدوین گزارش چهار مرحله را باید در نظر داشته باشند.

۱- مطالب مقدماتی

۱-۱- صفحه عنوان: در این صفحه ابتدا عنوان پژوهش (تا اندازه ممکن گویا و روشن)، سپس

نام نویسنده یا پژوهشگر و اعضای گروه، نام دبیر، نام مدرسه و سال تدوین گزارش ذکر می‌شود.

۱-۲- صفحه بسم الله الرحمن الرحيم

۱-۳- فهرست

۱-۴- تشکر و قدردانی: در این قسمت، پژوهشگر از افراد و سازمان‌هایی که وی را در کلیه

مراحل پژوهش یاری کرده‌اند تشکر و قدردانی می‌کند.

۱-۵- چکیده پژوهش: در برگیرنده خلاصه‌ای از اجزا و یافته‌های پژوهش است. هدف از

این کار به ویژه در پژوهش‌های متداول و گسترده، آگاهی یافتن سریع خواننده از محتوای گزارش

است. بنابراین، در این قسمت در چند مرحله آنچه را که بررسی کرده‌اند به اطلاع خواننده می‌رسانند.

در چکیده پژوهش، به طور خلاصه مراحل پژوهش را همراه با یافته‌ها و ویژگی‌های هر مرحله توضیح

می‌دهند، به گونه‌ای که خواننده گزارش با خواندن این چکیده بتواند تصمیم بگیرد آیا می‌خواهد تفصیل

گزارش را بخواند یا نه؟

۱-۶- فهرست‌ها شامل: (این مورد از انتظارات پایه هشتم است و در پایه هفتم از دانش‌آموزان

مورد انتظار نیست.)

فهرست مطالب: شامل فهرست رئوس مطالبی است که در متن اصلی آمده است.

فهرست جداول: شامل شماره و عنوان جداولها

فهرست تصاویر با نمودارها: شامل شماره و عنوان تصاویر و نمودارها

فهرست ضمايم و پيوست‌ها : شامل شماره و عنوان پيوست‌ها
اين بخش از گزارش شماره صفحه ندارد و صفحات با حروف الفبا مشخص مي‌شوند.

۲ - محتوای مطالب یا گزارش

پژوهشگران در اين قسمت کليه یافته‌های پژوهش را از اول تا نتیجه‌گیری نهایی و ضمن فصل‌بندی چندگانه مشخص می‌کنند. می‌توان هر فصل را با یک عنوان، گزارش داد.

۳ - پیشنهادها و سؤال‌های جدید

در صورتی که پژوهشگران براساس نتایج پژوهش، پیشنهادی برای کاربرد آن یا سؤالات جدیدی برای پژوهش بیشتر داشته باشند، آنها را در اين قسمت می‌نویسند. برای مثال : پژوهشگر ممکن است به سؤالات بیشتر یا دقیق‌تری رسیده باشد یا بی‌بیرد که با روش‌ها و ابزار و منابع دیگری می‌توان اين پژوهش را بهتر انجام داد یا حاصل یافته‌های او یک پیشنهاد برای ساختن یک وسیله یا تغییر محیط یا تغییر روش و... باشد.

۴ - نوشتن منابع در گزارش

(اين بخش از انتظارات پایه هشتم است و در پایه هفتم از دانش‌آموزان مورد انتظار نیست.)
پژوهشگران برای نشان دادن اعتبار پژوهش خود و همچنین رعایت امانت، در آخر گزارش خود، مشخصات منابع مورد استفاده را می‌نویسند. نوشتن منابع در گزارش دو گونه است؛ نوشتن منبع در متن، نوشتن منبع در پایان گزارش

۵ - نوشتن منبع در متن

وقتی پژوهشگر جمله یا پارگرافی را از کتابی انتخاب می‌کند و آن را در برگه تحقیق می‌نویسد، هنگام استفاده از آن در گزارش پژوهش مشخصات منبع را نیز می‌نویسد.

مثال :

«سید محمدحسین طباطبایی در سال ۱۲۸۱ شمسی در تبریز دیده به جهان گشود» (فنايي

اشکوری، ۱۳۸۹، ص ۱۵)

«ببر کوسه نشش متری معمولاً سراغ طعمه‌های خونگرم، مانند خوک‌های دریایی می‌رود» (مارشال،

۱۳۸۷، ص ۱۱۴)

نوشتن منبع در پایان گزارش : منبع نویسی شیوه‌های علمی متفاوتی دارد. در گزارش

پژوهش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود نام خانوادگی و نام نویسنده یا نویسندگان، سال انتشار، عنوان کتاب یا مقاله، محل انتشار و ناشر را بنویسند.

نوشتن منبع در پایان گزارش: به عنوان مثال:

رحیمی، علیرضا. ۱۳۸۲. ماجراهای مدرسه ما (مجموعه داستان‌های فکری برای کودکان)، تهران: نشر نهج.

مارشال، آن. ۱۳۸۷. دایرة المعارف علوم برای نوجوانان، مترجم مجید عمیق، تهران: نشر پنجره.
مجدفر، مرتضی. ۱۳۹۰. بیدپا در کلاس درس، تهران: نشر امرود.

۶- خلاصه گزارش پژوهش

گزارش پژوهش ما هر چند صفحه که باشد برای ارائه به دیگران باید خلاصه‌ای تهیه کرد که در زمان محدود قابل ارائه باشد. دانش‌آموزان می‌توانند برای تهیه و ارائه گزارش از آموخته‌های خود در درس‌هایی مانند کار و فناوری، فارسی، ریاضی و هنر استفاده کنند و خلاصه آن را در قالب روزنامه دیواری، پوستر یا اسلایدهای پاورپوینت نمایش دهند.

اصول اخلاقی که در پژوهش باید رعایت شوند تا کار ما به دیگران آسیب نزند چه

چیزهایی هستند؟

– گاهی اوقات ممکن است بدون اینکه قصدی داشته باشیم کار پژوهش ما به دیگران آسیب برساند. بنابراین لازم است هنگام گردآوری اطلاعات، نوشتن گزارش و ارائه آن، از کارهایی که باعث ضرر به دیگران و آزار و اذیت آنها می‌شود، خودداری کنیم.

– نتایج کار پژوهشی باید برای پژوهشگر و دیگران نتیجه‌بخش و سودمند باشد. ممکن است دانش‌آموزان برای رفع تکلیف کاری انجام دهند، اما اگر پس از انجام پژوهش به آموخته‌های آنها چیزی اضافه نشود یا مسئله‌ای را حل نکنند یا اینکه یافته‌های خود را در اختیار دیگران قرار ندهند، اخلاق پژوهش را رعایت نکرده‌اند.

– اگر از نوشته‌های دیگران استفاده می‌کنند، مشخصات کتاب و مقاله و نویسنده منبع مورد استفاده را در برگه تحقیق و در گزارش بنویسند. این کار باعث می‌شود خوانندگان به پژوهشگران بیشتر احترام بگذارند.

– اگر از کسی عکس و فیلمی برمی‌دارند آن فرد باید از کار پژوهشگر باخبر و رضایت داشته باشد و اگر می‌خواهند از کسی نقل قول کنند از او بپرسند به این کار راضی هست یا نیست.

– هنگام گردآوری اطلاعات به روش مشاهده، فقط بر موضوع پژوهش تمرکز کنند. به مسائل خصوصی مردم سرک نکشند و در کار آنها دخالت نکنند.

– در ارائه اطلاعات، امانت‌داری کنند. آنچه را که مشاهده کرده‌اند ارائه کنند. نظرات خودشان

را در گزارش مشاهدات دخالت ندهند.

– ممکن است در جریان پژوهش به نکته‌ای برخورد کنند که مطرح کردن آن در جمع باعث ناراحتی فرد یا افرادی بشود، با دبیر خود در این باره مشورت کنند.

– پژوهشگران امانت‌دار کسانی هستند که درباره آنها اطلاعات گردآوری می‌کنند. دانسته‌های خود درباره دیگران را بدون اجازه آنها با کسی در میان نگذارند. به حریم شخصی افراد احترام بگذارند. – در کارهای گروهی نتیجه خوب یا بد کار به کل گروه تعلق می‌گیرد. کم کاری هر یک از افراد گروه باعث کم ارزشی یا بی‌ارزشی کار گروه و از بین رفتن حقوق دیگران می‌شود.

– حفظ اطلاعات شخصی دیگران (ارائه گزارش بدون نام بردن از افراد)

در پایان نوبت اول سال تحصیلی عملکرد دانش‌آموزان در انجام پروژه براساس معیارهای زیر ارزیابی خواهد شد. (برگه ارزیابی صفحه ۲۸ کتاب درسی)

برگه ارزیابی طرح و برنامه اجرایی پروژه پژوهشی

ردیف	ملاک ارزیابی	امتیاز			
		۱	۲	۳	۴
۱	تشخیص شیوه مناسب گردآوری اطلاعات برای هر سؤال				
۲	طرح پرسش مناسب براساس معیارهای ذکر شده در کتاب درسی				
۳	بیان روشن و دقیق هدف یا اهداف پژوهش				
۴	تشریح روشن و دقیق شیوه گردآوری اطلاعات				
۵	بیان روشن و دقیق ابزار گردآوری اطلاعات				
۶	فهرست کردن دقیق اقداماتی که باید انجام شود.				
۷	زمان‌بندی مناسب برای انجام اقدامات				
۸	انجام اصلاحات در هر یک از مراحل طرح پرسش، تهیه طرح و برنامه‌ریزی برای اجرا				
۹	مراجعه مستمر در طول نیمسال تحصیلی برای رفع اشکال و دریافت راهنمایی				
۱۰	همفکری و مشارکت با دیگران در پیشبرد جلسات پژوهش				
جمع نمرات					
نمره نهایی از ۵ (جمع نمرات تقسیم بر ۸)					

این برگه توسط دبیر محترم تکمیل می‌شود و نشانگر انتظارات از دانش‌آموزان در تهیه طرح پژوهشی و برنامه‌ریزی اجرای پژوهش است. ۵ نمره از ۲۰ نمره ارزشیابی نوبت اول به نوشتن طرح پژوهش، برنامه‌ریزی برای اجرا و شروع اجرای پژوهش تعلق می‌گیرد.

به دانش‌آموزان حدود دو تا سه ماه فرصت دهید تا پژوهش خود را انجام دهند و گزارش خود را آماده کنند. به آنها یادآوری کنید از آموخته‌های خود در درس فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تنظیم و ارائه گزارش استفاده کنند.

جلسه چهارم و پنجم : ارائه گزارش

این جلسه در هفته‌های پایانی اسفند ماه یا فروردین برگزار می‌شود. به همین دلیل صفحات نوشتن خلاصه گزارش در کتاب با فاصله از سایر دروس درس پروژه قرار گرفته است (صفحات ۶۸ الی ۷۰).

- با توجه به محدودیت زمان ۳ یا ۴ گروه را به طور تصادفی برای ارائه گزارش انتخاب کنید، هر گزارش حداکثر در ۱۵ دقیقه ارائه، نقد و بررسی، و جمع‌بندی شود.
- گزارش همه دانش‌آموزان جهت ارزشیابی پایانی توسط دبیر جمع‌آوری و براساس ساختار و قالب‌های گفته شده بررسی و ارزیابی شود.

خلاصه گزارش پژوهش

عنوان پژوهش: _____

هدف یا اهداف پژوهش: _____

مسئله یا سؤالی که پژوهش را ایجاد کرد: _____

نتایج پژوهش یا نتیجه‌گیری: _____

پیشنهادات یا پرسش‌های بعدی: _____

توصیه‌های اجرایی :

زمان بندی زیر برای معلمان محترم پیشنهادی است که می‌توانند با توجه به شرایط کلاس، میزان آمادگی و علاقه دانش‌آموزان آن را متناسب با کلاس خود تغییر دهند. در صورت تغییر زمان بندی فرصتی را برای گردآوری اطلاعات و تنظیم گزارش بین جلسات در نظر بگیرید.

زمان بندی پیشنهادی اجرای جلسات :

- جلسه اول
 - جلسه دوم
 - جلسه سوم
 - جلسه چهارم و پنجم
- هفته چهارم مهر
- هفته اول آبان
- هفته دوم آبان
- نیمه دوم اسفند یا فروردین

برگه ارزیابی گزارش پژوهش در نوبت دوم

در نوبت دوم سال تحصیلی عملکرد دانش‌آموزان در انجام پروژه براساس معیارهای زیر ارزشیابی خواهد شد (برگه ارزیابی صفحه ۷۰ کتاب).

رتبه	ملاک ارزیابی	امتیاز			
		۱	۲	۳	۴
۱	طرح روی جلد (شامل عنوان پژوهش، نام پژوهشگر / پژوهشگران، نام دبیر، نام مدرسه، سال انجام پژوهش) و صفحه بسم الله الرحمن الرحیم دارد.				
۲	فهرست مطالب دقیق و کامل نوشته شده است.				
۳	عنوان یا پرسش پژوهش براساس طرح پژوهش واضح و روشن نوشته شده است.				
۴	هدف یا اهداف پژوهش براساس طرح پژوهش واضح و روشن نوشته شده است.				
۵	شیوه و ابزارگردآوری اطلاعات براساس طرح پژوهش واضح و روشن نوشته شده است.				
۶	نتایج پژوهش / پاسخ پرسش پژوهش مطابق با اهداف پژوهش بیان شده است.				
۷	نتایج پژوهش / پاسخ پرسش پژوهش واضح و روشن بیان شده است.				
۸	خلاصه گزارش (در کتاب درسی) مناسب نوشته شده است.				
۹	در طول نیمسال تحصیلی برای رفع اشکال و دریافت راهنمایی مراجعه مستمر داشته است.				
۱۰	در تنظیم و ارائه گزارش از آموخته های خود در دروس فتاوری، فارسی و هنر استفاده شده است.				
جمع نمرات					
نمره نهایی از ۵ (جمع نمرات تقسیم بر ۸)					

این برگه توسط دبیر محترم تکمیل می‌شود و نشانگر انتظارات از دانش‌آموزان در تهیه گزارش پژوهش و ارائه خلاصه آن در کلاس است. ۵ نمره از ۲۰ نمره ارزشیابی نوبت دوم به نوشتن گزارش پژوهش و ارائه خلاصه آن در کلاس تعلق می‌گیرد.

عنوان درس : حکایت تربیت

مضمون : هویت

مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

تأثیر محیط و وراثت بر پرورش انسان یکی از مسائلی است که از دیرباز موضوع مناقشه و جدل بین مریبان بوده است. هر یک از مکاتب پرورشی و تربیتی در مقایسه با دیگران نسبت به تأثیر محیط (اکتسابی بودن خصایص) یا وراثت (ذاتی بودن خصایص) در تکوین شخصیت و هویت فرد نظرات متفاوتی ابراز داشته‌اند. اما باور به هویت متعالی انسان می‌تواند در رشد فرد مؤثر باشد و در این راستا اراده، عاملی بسیار قوی است. در این درس دانش‌آموزان با تفکر درباره این موضوع با استفاده از یکی از حکایات گلستان سعدی به تحلیل موضوع می‌پردازند، نظر خود را راجع به این موضوع با مثال و استدلال بیان می‌کنند و شرایط و موقعیت‌ها را بررسی می‌کنند تا در نهایت به نقش انسان در ساختن خود پی ببرند.

اهداف

- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- باور به هویت متعالی انسان
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (قیاس)
 - استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
 - استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

ابیات زیر از حکایتی از باب اول گلستان سعدی انتخاب شده‌اند. آنها را روی تابلو بنویسید.

سگ اصحاب کهف روزی چند
بی نیکان گرفت و مردم شد

گرگ زاده عاقبت گرگ شود
گر چه با آدمی بزرگ شود
سپس سؤالات زیر را برای بحث و
گفت‌وگو در کلاس مطرح کنید.

گفت‌وگو کنید

- هر یک از ابیات را معنا کنید.
 - فکر می‌کنید موضوع اصلی این دو بیت چیست؟
 - نظر شما درباره پیام هر یک از ابیات چیست؟ با کدام موافقت می‌کنید؟ چرا؟ بحث را به گونه‌ای هدایت کنید که دانش‌آموزان با توضیحات کافی، دلایل و مصادیق نظر خود را بیان کنند.
 - آیا نظر خود را به عنوان یک قاعده کلی برای همه زمان‌ها، مکان‌ها، و افراد ثابت می‌دانید؟ چرا؟ آیا برای نظر شما استثناهایی نیز وجود دارد؟
- در بیت اول سعدی موضوع محیط را مطرح می‌کند و در بیت دوم موضوع وراثت؛ اما در مورد انسان علاوه بر محیط و وراثت داشتن اراده برای شکل‌دهی هویت مطرح است. مطمئناً دانش‌آموزان و شما مثال‌های گوناگونی مانند این مثال‌ها سراغ دارید: دوقلوهایی که با داشتن وراثت یکسان متفاوت بار آمده‌اند، افرادی که با داشتن وراثت و محیط خوب، بد بار آمده‌اند، افرادی که با داشتن محیط بد خود را ارتقا داده و رشد کرده‌اند و ...
- دانش‌آموزان در ابتدای بحث ممکن است طرفدار یکی از ابیات یا هر دو باشند، بحث‌ها را به گونه‌ای هدایت کنید که در سؤال سوم با بیان مثال‌ها به نقش اراده توجه کنند.

در فعالیت تکمیلی در کلاس دانش‌آموزان با یکی از انواع مغالطه‌ها (استدلال غلط) آشنا می‌شوند. شروع این درس با دو بیت متضاد نیز خودش نوعی مغالطه بود چون در مورد انسان نمی‌توان گفت یا وراثت یا محیط در شکل‌گیری هویت نقش دارد. از دانش‌آموزان بخواهید درست یا نادرست بودن هر جمله را تعیین کنند. بعد پاسخ‌ها را در کلاس مقایسه کنند. سپس براساس متن کتاب مغالطه «یا این یا آن» را آموزش دهید.

اگر کلاس کشش داشت سؤال زیر را نیز مطرح کنید.

— چه میزان از اختلافات و اظهار نظرهای غلط دربارهٔ مسائل، نتیجهٔ تفاوت قائل نشدن بین این دو گروه از جملات است؟ با مثال پاسخ خود را توضیح دهید.

وقتی گفته می‌شود: «(یک عدد یا زوج است یا فرد)» یک ادعای منطقی طرح شده است؛ زیرا عدد، یا زوج است یا فرد. ما عددی را نمی‌شناسیم که زوج یا فرد نباشد؛ یا هم زوج باشد هم فرد. در بسیاری از موقعیت‌های مشابه، نمی‌توان مانند دو بیت ابتدای این درس، قاطعانه حکم کرد. برخی جملات در ظاهر درست به نظر می‌رسند؛ اما در حقیقت درست نیستند، مانند جملهٔ «مردم دنیا دو دسته‌اند؛ یا درس خوان و فهمیده‌اند یا بی‌سواد و نادان». این نگاهی است که همه چیز را سیاه یا سفید نشان می‌دهد. این استدلال غلط، به «یا این یا آن» معروف است. مردم دنیا را نمی‌توان از لحاظ میزان سواد و فهم و دانایی به دو گروه طبقه‌بندی کرد. میزان دارا بودن سواد و دانایی در بین افراد مختلف بسیار متفاوت و متنوع است. مراقب باشیم در زندگی و در تحلیل و نگاه به موقعیت‌ها به این نکته توجه کنیم. برخی از اظهار نظرهای غلط و اختلافات دربارهٔ مسائل، نتیجهٔ بی‌توجهی به معانی دقیق کلمات و جملات است.

گفت‌وگوهای کلاس وسیله‌ای است تا دانش‌آموزان به کمک آن دربارهٔ هویت و چگونگی شکل‌گیری آن بیندیشند. سبک زندگی نیز انتخابی است و مطمئناً اراده در شکل‌گیری آن نقش مهمی ایفا می‌کند. بر این اساس دو سؤال فعالیت در خانه به این موضوع اختصاص یافته است.

توصیه‌های اجرایی

برای جلوگیری از دادن پیش‌فرض به دانش‌آموزان از خواندن حکایت کامل از روی گلستان خودداری کنید و فقط از دو بیت ارائه شده استفاده کنید زیرا در آن حکایت سعدی بیت دوم را به عنوان نتیجه بیان کرده است.

عنوان درس : راز تعادل

مضمون : هدفمندی خلقت (جایگاه موجودات در مجموعه‌ای هدفمند - توازن و تعادل)
مهارت‌ها : هدایت مشاهدات، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی، نگرش سیستمی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

تعادل را به گونه‌ای می‌توان به عنوان عملکرد یک سیستم تعریف کرد که این عملکرد بستگی به تأثیر هر یک از اجزا بر رابطه آنها با یکدیگر دارد. در دیدگاه سیستمی ایجاد تعادل بستگی به چگونگی ورودی، خروجی و فرایند در سیستم دارد. دانش‌آموزان با کمی کنکاش در آموخته‌های خود، مثال‌های زیادی از وجود تعادل در طبیعت یا برهم خوردن تعادل و بروز پدیده‌های ناشی از آن خواهند یافت که می‌توانند آن را در کلاس مطرح کنند. در اجتماع نیز مراودات و روابط افراد با یکدیگر تابع قاعده است. بدین لحاظ می‌توان افراد را به عنوان ورودی، روابط آنها را با یکدیگر به عنوان فرایند و حاصل این روابط را به عنوان خروجی سیستم تعریف کرد. تعادل در اجتماع، به نقش و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری افراد در سیستم بستگی دارد. در این فعالیت دانش‌آموزان با انجام یک بازی و مشاهده یک فیلم کوتاه و مقایسه محتوای این دو مفهوم تعادل، برهم خوردن آن، پیامدهای عدم تعادل در یک سیستم و چگونگی برقراری تعادل مجدد را مورد بحث قرار می‌دهند.

اهداف

- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌های خلقت (تعادل)
- باور به هدفمندی خلقت
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (تحلیل موقعیت)
- بررسی انتظارات از انسان در حفظ تعادل جهان آفرینش

- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
 - استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی: ۱۱ عدد میخ به اندازه تقریبی ۸ تا ۱۰ سانتی‌متر، صفحه چوبی مستطیل شکل به ابعاد تقریبی 10×20 سانتی‌متر به ضخامت ۵ سانتی‌متر، فیلم کوتاه تعادل، کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

- متن زیر را برای دانش‌آموزان بیان

کنید:

«آیا تا به حال خانم‌های روستایی را دیده‌اید که یک جسم سنگین و بزرگ را روی سر خود حمل می‌کنند بدون اینکه آن را بیندازند، فکر می‌کنید چه چیز باعث آن است؟»

- سپس آزمایش تعادل را در کلاس به

شرح زیر اجرا کنید.

۷ عدد میخ به اندازه تقریبی ۸ تا ۱۰ سانتی‌متر، صفحه چوبی مستطیل شکل به ابعاد تقریبی 10×20 سانتی‌متر به ضخامت ۵ سانتی‌متر آماده کنید. با چکش یکی از میخ‌ها را در مرکز صفحه مستطیل شکل بکوبید.

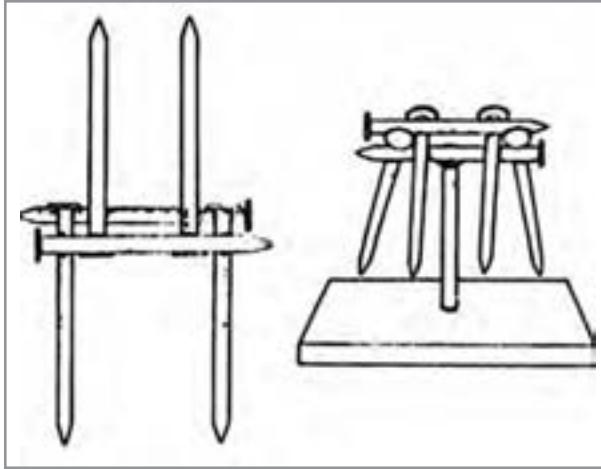
سعی کنید میخ به طور قائم قرار گیرد.

شش میخ باقی مانده را روی میز قرار دهید. به این ترتیب که: یک میخ را به طور خوابیده روی میز قرار دهید. چهار میخ دیگر را در جهت عمود بر این میخ روی آن بخوابانید. میخ ششم را موازی میخ اول ولی در خلاف جهت آن روی ۴ میخ قبلی عمود بر آنها بخوابانید. این شش میخ را با دقت بلند کنید. میخ اول را روی میخی که در صفحه چوبی به طور قائم

کوبیده‌اید به حال تعادل قرار دهید.

مشاهده می‌شود که میخ‌ها به حال تعادل قرار می‌گیرند. ممکن است دانش‌آموزان تصویر این آزمایش را قبلاً در کتاب دیده باشند و سریع آن را انجام دهند در این صورت از آنها بخواهید امتحان کنند با ۸ یا ۱۰ میخ نیز این کار امکان‌پذیر است.

گفت‌وگو کنید

- مطرح کنید و از دانش‌آموزان بخواهید راجع به آنها اظهار نظر کنند.
- به نظر شما در حفظ تعادل این مجموعه کدام اجزا اهمیت کمتری دارند؟ تخته، میخ عمودی، یا میخ‌های دیگر هر کدام از موارد را که دانش‌آموزان بیان کردند سؤال کنید که اگر هر کدام از این موارد را از مجموعه حذف کنیم، چه اتفاقی می‌افتد؟
- چه مثال‌های دیگری از وجود تعادل در محیط طبیعی و اجتماعی خود سراغ دارید؟ چند مورد را بیان کنید.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را بنویسید.
- اگر بین مواردی که مثال زدید، رابطه وجود دارد، آن را بیان کنید.

بہتر است آزمایش در کلاس عملاً انجام شود. قبل از حضور در کلاس چند بار این آزمایش را انجام دهید تا هنگام اجرا در کلاس تسلط کافی داشته باشید. در سؤال دوم ممکن است مثال‌های

دانش‌آموزان شامل تعادل اسب‌سوار، دوچرخه‌سوار، موتورسوار، پرنده‌گان روی سیم برق، تعادل کودک هنگام راه رفتن روی جدول، بندبازان، قراردادن چینه‌ها روی هم و غیره باشد.

فعالیت تکمیلی در کلاس

در این مرحله فیلم تعادل را به نمایش بگذارید. سپس سؤالات زیر را برای دانش‌آموزان مطرح کنید تا درباره آن بحث و گفت‌وگو کنند.

- تعادل این مجموعه چگونه برقرار شده بود؟
- چه چیز تعادل این مجموعه را برهم زد؟
- هریک از افراد و اشیای به کار گرفته شده در فیلم نماد چه چیزهایی در زندگی واقعی هستند؟
- تفاوت، شباهت‌ها و رابطه داستان این فیلم با آزمایش میخ‌ها را بیان کنید؟
- اگر کلاس کشش داشت سؤال زیر را نیز مطرح کنید.
- نقش ما در حفظ تعادل در جهان آفرینش چیست؟

سؤال‌های فعالیت در خانه نیز به نقش ما در حفظ یا برهم زدن تعادل در محیط زندگی و جامعه می‌پردازد.

توصیه‌های اجرایی

با درخواست مثال‌های بیشتر از دانش‌آموزان آنها را به شناسایی نمونه‌های بیشتری از تعادل در نظام آفرینش هدایت کنید. همچنین به تأثیر انسان در ایجاد یا برهم خوردن تعادل با اقداماتی چون درختکاری (درختکاری در جای نامناسب)، سدسازی، راه‌سازی، قطع درختان و ... اشاره کنید. سؤال آخر به کل جهان آفرینش می‌پردازد، شما می‌توانید با مصادیقی چون قطع درختان در گوشه‌ای از دنیا و اثر آن روی همه زمین، یا گرم شدن کره زمین و تأثیر آن در آب شدن یخ‌های قطب شمال و سایر مصادیقی که با هم خوردن نظم، تعادل و توازن تأثیرات مخربی بر جهان آفرینش دارد دانش‌آموزان را به تفکر سیستمی هدایت کنید.

عنوان درس : سراب

مضمون : خطای تفسیر حواس (خطای حواس)، ویژگی‌های علم (ابطال پذیرگی در علوم تجربی)
 مهارت‌ها : مشاهده، حل مسئله، تحلیل، استدلال، تفکر انتقادی
 زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

حواس پنج‌گانه انسان یکی از ابزارهای کسب آگاهی و شناخت او به شمار می‌آیند. ورود اطلاعات به مغز از طریق حواس پنجگانه انجام می‌گیرد. مغز اطلاعات را پردازش و نتایج آن را در خود ذخیره می‌کند و به این صورت یادگیری اتفاق می‌افتد. اما اطمینان بیش از حد به حواس می‌تواند مانع شناخت واقعیت‌ها و حقایق باشد که به تجربه حواس در نمی‌آیند. پس چگونه می‌توان این واقعیت‌ها و حقایق را شناخت؟ در این درس دانش‌آموزان با انجام فعالیت‌های یادگیری پیش‌بینی شده با خطای تفسیر حواس به عنوان یکی از موانع شناخت آشنا خواهند شد و راه‌هایی برای غلبه بر آن پیدا خواهند کرد.

اهداف

- توانایی تأمل درباره حواس، ویژگی‌ها و خطاهای آنها
- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- تأمل درباره حواس، ویژگی‌ها و خطاهای آنها
- بررسی روابط بین دریافت حواس و ادراک آنها
- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم

- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
 - استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش آموز، فیلم کوتاه سراب، فیلم آتش‌گردان، تصویر چوب در آب، سکه، ظرف شیشه‌ای، آب، مداد یا چوب نازک.

فرایند اجرای درس

- یکی از فعالیت‌های زیر را برای ایجاد حیرت فلسفی در کلاس اجرا کنید.
- ۳ یا ۴ تصویر از مثال‌های خطای حواس به دانش‌آموزان نشان دهید.
- فیلم کوتاهی در مورد دیدن سراب در جاده، بیابان یا چرخاندن آتش‌گردان، چرخیدن چرخ دوچرخه، خطای حواس و... به دانش‌آموزان نشان دهید.
- با استفاده از یک ظرف شیشه‌ای، آب و چوب یا سکه، آزمایش شکست نور را در کلاس اجرا کنید.

گفت‌وگو کنید

از دانش‌آموزان بخواهید مشاهدات خود را بیان کنند. حال سؤالات زیر را در کلاس مورد بحث و گفت‌وگو قرار دهید.

۱- سه نمونه از خطای بینایی را بیان

کنید.

۲- آیا حواس دیگر انسان نیز دچار خطا

می‌شوند؟ در صورت پاسخ مثبت، مثال بزنید.

۳- حواس ما چگونه کار می‌کنند؟ آن را

با رسم شکل نشان دهند. (در کتاب دانش‌آموز

جای خالی برای رسم شکل نشان داده شده

است. این سؤال با هدف ارزیابی آموخته‌های

دانش‌آموزان در درس علوم داده شده است. در کلاس‌هایی که یاددهی یادگیری مبحث حواس پنجگانه در درس علوم درست کار نشده است دانش‌آموزان در رسم شکل و شرکت در مباحث تفکر مشکل خواهند داشت. در آن صورت ابتدا باید مشکل آموزش علوم را حل کرد و بعد به سراغ مباحث تفکر رفت. اما در کلاس‌هایی که در سال‌های قبل از دبیران علوم تجربی توانمندی برخوردار بوده‌اند دانش‌آموزان سریع از این سؤالات گذشته و وارد بحث اصلی خواهند شد.

- ۴- با توجه به شکلی که رسم کردید، این خطا چگونه و در کجا اتفاق می‌افتد؟ آیا واقعاً حواس خطا می‌کنند؟ اصولاً چیزی به عنوان خطای حواس داریم؟ چرا؟
- ۵- آیا این خطا حاصل اندیشه ماست یا نقص در حواس ماست؟
- ۶- آیا در تفسیر شنیده‌ها (صداها، سخنان) نیز خطایی رخ می‌دهد؟ چگونه؟ با مثال توضیح دهید.
- ۷- راه‌های جبران خطای تفسیر حواس چیست؟

توجه داشته باشید آنچه به نام خطای حواس رایج شده است در اصل ناشی از خطای تفسیر است نه خطای حواس. در فعالیت تکمیلی دانش‌آموزان به طرح معیار خواهند پرداخت. معیارهایی مانند مقایسه خوانده‌ها، شنیده‌ها، مشاهدات با منابع معتبر، هماهنگی با ارزش‌های جامعه، هماهنگی با آنچه خدا گفته و ...

در سؤال بعدی از دانش‌آموزان بخواهید تا چیزهایی را که وجود دارند ولی دیده نمی‌شوند را نام ببرند آنها ممکن است هوا، باد، فرشته، بهشت و جهنم، شیطان، جن و ... را نام ببرند یعنی مواردی از طبیعت و ماوراءالطبیعه که دیده نمی‌شوند. تفاوت هوا

و باد را با سایر موارد از آنها سؤال کنید. از آنها سؤال کنید در مورد اینها چگونه شناخت به دست می‌آوریم؟ آنها را هدایت کنید تا به مواردی مانند عقل و آنچه از طریق وحی به پیامبران و نقل توسط معصومین به ما رسیده است گفت‌وگو کنند.

- در فعالیت در خانه از دانش‌آموزان خواسته شده در صورتی که تصاویری در مورد خطای حواس دارند در صفحه ۶۷ در کتاب بچسباندند.

توصیه‌های اجرایی

- در هدایت بحث و طرح پرسش‌ها، نکات زیر را مورد توجه قرار دهید.
- حواس پنجگانه ما برای شناخت کافی نیست.
- دانش‌آموزان را با طرح سؤالات مناسب و استفاده از مثال‌ها به این حقیقت هدایت کنید که آنچه که ما در پدیده سراب می‌بینیم انعکاس نور بر سطح ماده‌ای غیر از آب است که همانند انعکاس نور بر سطح آب به نظر می‌رسد. به عبارتی در هر دو نمونه انعکاس نور واقعیت دارد ولی تصور ما دچار خطا می‌شود.
- تجربیات و دانش قبلی در عین ارزشمندی ممکن است ما را در تفسیر اطلاعات دریافتی از طریق حواس به خطا بیندازد. پس «خطایی که ما داریم در تفسیر حس است نه در خود حس». (شهید

بهشتی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۹)

● توجه داشته باشید که ادراک اشتباه ما گاهی نتیجهٔ اطلاعات اشتباه است که توسط حواس به ذهن ما داده شده است. این اشتباهات ناشی از ناکافی بودن ابزار، محدودیت یک حس برای درک جامع و ... است.

● برای اصلاح خطای تفسیر حواس ما از روش‌های مختلف از جمله استفاده از چند حس به طور هم‌زمان یا استفاده از منابع دیگر شناخت چون عقل، آنچه با وحی به پیامبران رسیده و نقل، و ... بهره می‌بریم.

۴-۴- فرایند اجرای درس‌های نیمه تجویزی (انتخابی)

عنوان درس : پرسش مناسب

مضمون : روش گردآوری اطلاعات

مهارت‌ها : حل مسئله، پرسشگری، استدلال

زمان : ۱ جلسه ۵۰ دقیقه‌ای

تشخیص روش و منابع مناسب گردآوری اطلاعات در درس تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی آموزش داده شده است. اما ممکن است اکثریت دانش‌آموزان کلاس شما به دلایل مختلف به توانایی مورد انتظار نرسیده باشند. در این صورت ضروری است پیش از اجرای فعالیت پروژه یک جلسه را به انجام این فعالیت اختصاص دهید. انتظار می‌رود با انجام این فعالیت دانش‌آموزان آمادگی لازم برای انجام پروژه یعنی تشخیص روش و منابع مناسب پاسخگویی به سؤالات مختلف را کسب کنند.

اهداف

- آگاهی از ویژگی‌های سؤال مناسب پژوهش
- توانایی طراحی پرسش مناسب پژوهش
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- تشخیص شیوه مناسب گردآوری اطلاعات برای پاسخگویی به پرسش‌ها
- طرح پرسش مناسب پژوهش
- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود

- به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش آموز

فرایند اجرای درس

از دانش‌آموزان بخواهید :

۱- جدول کتاب دانش‌آموز را به صورت انفرادی تکمیل کنند. یعنی تعیین کنند که پاسخ هر سؤال جدول با کدام روش یا روش‌های مشاهده، نظرسنجی، و استفاده از منابع مکتوب چاپی و الکترونیکی به دست می‌آید.

۲- دانش‌آموزان به طور گروهی فعالیت‌های زیر را انجام دهند و نتایج آن را در کتاب دانش‌آموز

بنویسند.

- یک سؤال بنویسند که پاسخ آن تنها با روش مشاهده به دست آید.

- یک سؤال بنویسند که پاسخ آن تنها با روش نظرسنجی به دست می‌آید.

- یک سؤال بنویسند که پاسخ آن تنها با روش گردآوری اطلاعات از منابع چاپی و الکترونیکی

به دست می‌آید.

- یک سؤال بنویسند که پاسخ آن با استفاده از چند روش مشاهده، نظرسنجی و مراجعه به منابع چاپی و الکترونیکی به دست می‌آید.
- ۳- به طور تصادفی از هر گروه بخواهید یکی از سؤالات را برای کلاس بخوانند و دانش‌آموزان دیگر در مورد آن قضاوت کنند.
- چگونگی بررسی این نوع پرسش‌ها در نرم‌افزار دانش‌آموزان ارائه شده است.

عنوان درس : حکایت راستی

مضمون : در جست‌وجوی معنا (راست و دروغ)
مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

راست‌گویی یک ارزش اخلاقی و تمایل به راست‌گویی از ویژگی‌های فطری انسان است؛ اما گاهی اوقات بیان واقعیت آن‌طور که هست ممکن است نتایج خوبی برای گوینده یا دیگران در پی نداشته باشد؛ آیا باید در همه حال راست گفت؟ آیا می‌توان واقعیت را نگفت؟ آیا می‌توان واقعیت را به شکل دیگری گفت؟ آیا نگفتن واقعیت به معنای دروغ‌گویی است؟ آیا نیت کسی که سؤال می‌پرسد یا نیت ما در تصمیم‌گیری برای بیان واقعیت یا بخشی از واقعیت تأثیر دارد؟ پاسخ شما به این سؤالات چیست؟ چه معیاری برای تشخیص درستی و نادرستی پاسخ خود دارید؟ در این فعالیت با استفاده از یکی از حکایات گلستان سعدی دانش‌آموزان در موقعیت تحلیل و تصمیم‌گیری راجع به سؤالات بالا قرار می‌گیرند.

اهداف

- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- شناخت بایدها و نبایدهای رفتار انسان
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (تحلیل موقعیت)
- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
- به‌کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی

فرایند اجرای درس

حکایت زیر را برای دانش‌آموزان بخوانید یا داستان را تعریف کنید.

پادشاهی را شنیدم که به کشتن اسیری اشارت کرد. بیچاره در حالت نومیدی به زبانی که داشت ملک را دشنام دادن گرفت و سقط^۱ گفتن آغاز کرد که گفته‌اند هر که دست از جان بشوید، هر چه در دل دارد بگوید.

وقت ضرورت چو نماند گریز دست بگیرد سر شمشیر تیز

ملک پرسید چه می‌گوید؟ یکی از وزرای نیک محضر گفت: ای خداوند می‌گوید که

«الكاظمين الغيظ والعافين عن الناس»

ملک را بر وی رحمت آمد و از سر خون او درگذشت. و وزیر دیگر که ضد او

بود گفت: ابنای جنس ما را نشاید که در حضرت پادشاهان جز به راستی سخن گفتن،

این بی‌ادب ملک را دشنام داد و ناسزا گفت، ملک روی از این سخن درهم کشید و

گفت: مرا آن دروغ‌وی پسندیده‌تر از این راست که تو گفتی.

گلستان سعدی، باب اول، در سیرت پادشاهان

از دانش‌آموزان بخواهید راجع به سؤالات زیر فکر کرده و گفت‌وگو کنند:

دریافت شما از این حکایت چیست؟

– شما با روش کدام یک از وزرا موافقت می‌کنید؟

چرا؟

– نیت هر یک از وزرا برای دروغ‌گویی و

راست‌گویی چه بود؟

– پیامد رفتار هر یک از وزرا چه بود؟

– آیا شیوه رفتار هر یک از آنها در همه

۱- سقط گفتن یعنی دشنام دادن

زمان‌ها، مکان‌ها و شرایط قابل انجام است؟
توضیح دهید.

– چرا گاهی افراد در بیان واقعیت دچار تردید می‌شوند؟

– بعضی از افراد با نیت حفظ منافع شخصی، از بیان واقعیت خودداری می‌کنند.

پیامدهای چنین نیتی برای فرد و جامعه چیست؟
– با چه معیاری می‌توان درباره گفتن

یا نگفتن واقعیت، تصمیم گرفت؟ با مثال پاسخ خود را توضیح دهید (در پاسخ خود به سه

مفهوم واقعیت، نیت و پیامد توجه کنید).

– در پاسخ به سؤال آخر شما می‌توانید

جدولی به شکل زیر روی تابلو رسم کنید. دانش‌آموزان مثال‌های خود را بیان کنند و در مورد هر مثال واقعیت، نیت و پیامد آن را بنویسند. رسم این جدول و گفت‌وگو درباره مثال‌ها توانایی تحلیل چنین موقعیت‌هایی را در آنها افزایش می‌دهد. به مثال‌های زیر توجه کنید.

مثال از یک موقعیت	واقعیت	نیت	پیامد
شخصی که برای وام گرفتن مدارک جعلی (مثلاً مدارک پزشکی یا ...) ارائه می‌کند.	مدارک او واقعی نیست و پول را برای کار دیگری می‌خواهد.	نفع شخصی	پیامد برای فرد: با دروغ وام را گرفته است و آن‌طور که می‌خواهد آن را خرج می‌کند. پیامد برای دیگران: افرادی که بیش از او به وام احتیاج دارند نوبتشان عقب افتاده است.
دانش‌آموزی که تکلیف خود را نیاورده است.	تکلیف خود را انجام نداده است.	نفع شخصی	پیامد برای فرد: خلاص شدن از تنبیه پیامد برای دیگران: عدم اعتماد هم‌کلاسی‌ها به او یا تقلید از کار او و رواج دروغ‌گویی
زهرآ هنگام قهر بین فاطمه و مرضیه، به مرضیه می‌گوید فاطمه همیشه از تو تعریف می‌کند.	فاطمه و مرضیه پشت سر همدیگر حرف می‌زنند.	آشتی دادن بین دو دوست	پیامد برای فرد: رضایت خاطر پیامد برای دیگران: آشتی دو دوست
پدري که در خانه است و به فرزندش می‌گوید «هر کس زنگ زد بگو خانه نیست»			
و			

فعالیت تکمیلی در کلاس

ممکن است مباحث بالا سؤالاتی در ذهن دانش‌آموزان دربارهٔ دروغ مصلحت‌آمیز، موقعیت‌های خاص و ... ایجاد کند. لذا در فعالیت تکمیلی سؤالات خود را می‌نویسند و دربارهٔ آنها گفت‌وگو می‌کنند. در این درس آنچه اهمیت دارد این است که تحلیل موقعیت با در نظر گرفتن واقعیت، نیت و پیامد را تمرین کنند. در مورد پیامد نیز پیامد برای فرد و پیامد برای جمع مورد بررسی قرار می‌گیرد تا مشخص شود فرد برای نفع شخصی این کار را کرده یا برای مصلحت دیگران.

فعالیت در خانه

در فعالیت در خانه از آنها خواسته شده است که داستان و خلاصه‌ای از گفت‌وگوهای کلاس را برای خانوادهٔ خود بیان کنند و بنویسند نظر آنها در این مورد چیست.

توصیه‌های اجرایی

راست‌گویی یک ارزش اخلاقی و تمایل به راست‌گویی از ویژگی‌های فطری انسان است اما موقعیت‌هایی وجود دارد که افراد در بیان یا عدم بیان واقعیت دچار تردید می‌شوند. در برخورد یا تحلیل چنین موقعیت‌هایی به سه مورد واقعیت، نیت و پیامد باید توجه داشت. برخی از افراد در تشخیص موقعیت و تحلیل رفتار افراد این‌گونه عمل نمی‌کنند که حاصل آن، رفتار یا قضاوت شتابزده نسبت به موقعیت است. در این درس ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید واقعیت موجود در داستان را توصیف کنند. سپس نیت و پیامد رفتار دو وزیر و پادشاه را مورد بررسی قرار دهند. بحث‌ها را طوری هدایت کنید که دانش‌آموزان به وجود نظام معیاری برای سنجش درستی و نادرستی عملکرد اشاره کنند که تصور مجاز بودن دروغ‌گویی برای حفظ منافع شخصی در آنها شکل نگیرد. در هر حال اصل بر راست‌گویی است اما در شرایطی که جان و آبروی بی‌گناهی در خطر بیفتد، نگفتن همه واقعیت (و نه دروغ‌گویی) به مصلحت تعبیر شده است. «جز راست نباید گفت، هر راست نشاید گفت» به همین معنا است.

عنوان درس : بز یا سگ؟

مضمون : شناخت

مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت بر اساس شواهد، تصمیم‌گیری، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

انسان با دیگران تعاملات اجتماعی دارد این تعاملات خواسته یا ناخواسته بر زندگی و تصمیم‌گیری‌های او تأثیر دارد به خصوص در عصری که تبلیغات و اطلاعات رسانه‌ای نقش بسزایی در افکار و انتخاب‌های ما در گرایش به یک عقیده، تغییر ارزش‌ها و نگرش‌ها دارد. از سوی دیگر ویژگی سنی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول، تأثیرپذیری آنان از همسالان و رسانه‌ها را تشدید می‌کند. در این درس دانش‌آموزان با تأثیر نقش دیگران در شکل‌گیری افکار ما آشنا می‌شوند؛ این نقش گاهی مثبت و گاهی منفی است.

اهداف

- توانایی تأمل درباره جایگاه فکر و عقل در شناخت
- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (تحلیل موقعیت)
- تأمل در نقش دیده‌ها و شنیده‌ها در نظرات و تصمیم‌گیری‌های ما

- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
 - استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی : داستان پیوست، کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

داستان زیر را در کلاس بخوانید.

پیرمرد و بز

پیرمردی روستایی، بزى را از بازار خریده بود و به خانه می‌برد. سه مرد او را دیدند و به فکر افتادند هر طوری که شده، بز را از چنگ او درآورند.

یکی از آنها به مرد روستایی نزدیک شد و پس از سلام و احوالپرسی، از او پرسید: «پدر عزیز من! این سگ زبان بسته چه گناهی کرده که او را کشان کشان می‌بری؟»

پیرمرد حرف این مرد را جدی نگرفت و به راه خود ادامه داد. نفر بعدی، درحالی که می‌خواست هر طور شده توجه پیرمرد را به خود جلب کند، به دوستش گفت: «اصلاً من فکر می‌کنم این مرد روستایی نیست. چون تا حالا هیچ روستایی‌ای را ندیده‌ام که سگی را ببندد و با خود بکشد.» پیرمرد باز به راهش ادامه داد. این بار نفر سوم رو به پیرمرد کرد و گفت: «این سگ را چند خریده‌ای؟ برای شکار است یا محافظت از خانه؟»

پیرمرد همچنان به راهش ادامه می‌داد و سعی می‌کرد به حرف کسی توجه نکند؛ ولی آنها دست بردار نبودند و مرتب می‌گفتند و می‌گفتند. سرانجام، پیرمرد روستایی باور کرد حیوانی که خریده سگ است نه بز. بنابراین، طناب را از گردن بز باز و او را رها کرد و با خود گفت: «حتماً، آن فروشنده ناقلا، چشم‌بندی کرده و به جای بز، سگ به من فروخته است!» پیرمرد روستایی، بلافاصله راهی بازار روستا شد تا هم بزى دیگر بخرد و هم با فروشنده قبلی، دعوا کند. آن سه مرد هم بز را برداشتند و به سرعت از آنجا دور شدند.

نقل از کتاب بیدپا در کلاس درس، نوشته مرتضی مجدفر

گفت و گو کنید

پس از خواندن داستان سؤالات زیر را در کلاس به گفت‌وگو بگذارید.

- آن سه مرد برای قانع کردن پیرمرد از چه روشی استفاده کردند؟
- آیا پیرمرد ساده لوح بود؟ اگر کس دیگری به جای این پیرمرد بود، فریب آنها را می‌خورد؟
- تصوّر کنید فروشنده واقعاً سگی را به پیرمرد فروخته بود، در این صورت آیا پیرمرد نباید به حرف مردان توجه می‌کرد؟

- به زندگی پیرامون خود نگاه کنید. آیا مثال‌هایی مانند این داستان سراغ دارید؟
- آیا می‌توان از این داستان نتیجه گرفت که در تصمیم‌گیری‌ها از نظر دیگران نباید استفاده نکنیم؟ چرا؟

- چه راه‌هایی وجود دارد که از درستی نظر و تصمیم خود اطمینان بیشتری پیدا کنیم؟ چرا؟

فعالیت تکمیلی در کلاس

سپس جدول فعالیت تکمیلی را درباره خود کامل کنند و به خود امتیاز بدهند. امتیازها نشان می‌دهد تصمیمات آنها تحت تأثیر چه چیزهایی است. نتایج را در کلاس با یکدیگر مقایسه کنند و بگویند از مقایسه نتایج چه دریافت‌هایی داشته‌اند.

موقعیت‌های تصمیم‌گیری و عواملی اثرگذار در تصمیم‌گیری در جدول صفحه بعد ذکر شده است. مقیاس امتیازدهی نیز از ۱ تا ۴ است.

این جدول را در کلاس تکمیل کنید.

موقعیت	امتیاز
	۱
	۲
	۳
	۴

این فعالیت‌ها را در کلاس تکمیل کنید:

- در هر موقعیت خود را از ۱ تا ۴ امتیاز بدهید.
- در هر موقعیت خود را از ۱ تا ۴ امتیاز بدهید.
- در هر موقعیت خود را از ۱ تا ۴ امتیاز بدهید.
- در هر موقعیت خود را از ۱ تا ۴ امتیاز بدهید.

موقعیت	عوامل مؤثر	عقل و احساس	فناورده	همسالان	جمعی رسانه‌های	سایر موارد را بنویسید.
	انتخاب سبک لباس پوشیدن					
	انتخاب مدل مو و ...					
	انتخاب رشته تحصیلی					
	انتخاب شغل					
	نوع سرگرمی‌ها و گذران اوقات فراغت					
	جمع نمرات هر ستون					

سؤالاتی که پس از امتیازدهی مطرح می‌شود عبارت‌اند از :

- جمع نمرات شما در کدام عامل (ستون) بیشتر است؟
- جمع نمرات شما در کدام عامل (ستون) کمتر است؟
- نتایج هر ردیف جدول را در کلاس با یکدیگر مقایسه کنید.
- با تحلیل نتایج جدول بالا، فکر می‌کنید در انتخاب‌های خود نیاز به تغییر دارید یا خیر؟ چرا؟

فعالیت در خانه

در فعالیت در خانه به دانش‌آموزان گفته شده است که تبلیغات و اطلاعات رسانه‌ای نقش بسزایی در افکار و انتخاب‌های ما و گرایش به یک عقیده یا تغییر ارزش‌ها و نگرش‌ها دارد. یکی از برنامه‌های تبلیغاتی (تلویزیون، اینترنت و ...) را بررسی و تحلیل کنند که این برنامه چه تأثیری روی انتخاب‌های افراد دارد و چگونه این تأثیر را می‌گذارد.

با چه معیارهایی می‌توانیم مطمئن شویم اطلاعاتی که به دست می‌آوریم، درست و کامل است؟

توصیه‌های اجرایی :

توجه داشته باشید که اعتبار منابع کسب اطلاعات، بسیار اهمیت دارد. منابع کسب اطلاعات می‌توانند افراد دیگر یا رسانه‌ها باشند. در هر صورت برای راستی‌آزمایی اطلاعات باید از منابع معتبر، مراجعه به چند منبع و مقایسه اطلاعات و معیار معتبر برای محک زدن استفاده کرد.

عنوان درس : چرا این تلفن زنگ نمی زند؟

مضمون : ندای درون

مهارت‌ها : هدایت مشاهدات، تخیل، حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد،

تفکر انتقادی، ابداع و خلق

زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

آگاهی‌های انسان از راه‌های گوناگون به دست می‌آید. دانش‌آموزان در طول دوران تحصیل با نقش حواس ظاهری (حواس پنجگانه) در کسب آگاهی‌ها براساس مشاهدات بیرونی به خوبی آشنا شده‌اند. اما انسان دارای قوای دیگری نیز هست و برخی آگاهی‌های او از این قوا ناشی می‌شوند. برای مثال ادراکاتی مانند درد، خوشی، غم، کینه، ترس، حسد و ... حالاتی نظیر آن هستند که بر انسان عارض می‌شوند و انسان آن را حس می‌کند بدون اینکه اندامی برای آن در بدن وجود داشته باشد. این نوع آگاهی‌ها را نیز آگاهی‌های حسی می‌گویند که از حواس بیرونی ناشی نمی‌شود. در این فعالیت دانش‌آموزان پس از مشاهده فیلمی کوتاه با تکیه بر تجربیات خود درباره این موضوع بحث و تأمل می‌کنند.

اهداف

- باور به هویت متعالی انسان
- تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (تحلیل موقعیت)
- تأمل درباره نقش حواس درونی در شکل‌دهی شخصیت و هویت انسان
- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود

- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی: فیلم چرا این تلفن زنگ نمی‌زند از تولیدات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

گفت‌وگو کنید

فیلم چرا این تلفن زنگ نمی‌زند را برای دانش‌آموزان نمایش دهید. از آنها بخواهید راجع به موضوعات زیر گفت‌وگو کنند.

- برداشت شما از این داستان چیست؟
- به نظر شما داستان این فیلم در کجا و چه زمانی اتفاق می‌افتد؟
- تعمیرکار تلفن چگونه شخصیتی دارد؟ چرا؟
- تلفن‌ها در این فیلم می‌تواند نماد چه چیزی در زندگی ما باشند؟
- اگر بخواهید پایان داستان را تغییر دهید پایان داستان شما چیست؟ (۵ دقیقه فرصت دهید تا دانش‌آموزان فکر کنند بعد پایان داستان خود را بگویند.)

در فعالیت تکمیلی در کلاس از آنها بخواهید

- با توجه به مباحث مطرح شده در کلاس بنویسند آنچه که ما درک می‌کنیم، از کجا ناشی می‌شود؟
- حالاتی نظیر خوشی، کینه، غم، حسد، ترس و ... چگونه در انسان ایجاد می‌شوند؟

توصیه‌های اجرایی

انسان علاوه بر حواس بیرونی دارای قوای درونی مانند قوۀ تخیل، واهمه و ... است. دانش‌آموزان را هدایت کنید تا در پاسخ سؤال چهارم به نقص حواس بیرونی اشاره کرده درباره قوای درونی و رابطه آن با حواس بیرونی صحبت کنند.

در این فیلم چون در محل کار تعمیرکار تلفن پنجره یا ساعتی وجود ندارد، دانش‌آموزان فقط حدس خود را درباره زمان و مکان وقوع داستان بیان می‌کنند. اما این حدسیات و یا توصیف شخصیت تعمیرکار بر چه اساسی است؟ همه اینها به استدلال آنها بستگی دارد، مراد از این سؤالات نیز افزایش دقت مشاهده و توان استدلال دانش‌آموزان

است. به عنوان مثال پنج پریمی که تعمیرکار برای قطع صدا سیم را از آنها می‌کشد نماد حواس پنجگانه است اما برخی از دانش‌آموزان حتی به این صحنه توجه نمی‌کنند.

عنوان درس : دیوار شیشه‌ای

مضمون : خطای تعمیم تجربه

مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس نظام معیار، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

در فرهنگ ما ضرب‌المثل‌ها و آموزه‌های فراوانی وجود دارد که راهنمای ما برای تصمیم‌گیری در موقعیت‌های جدیدی است که تا کنون تجربه‌ای در آن نداشته و یا تجربه محدودی داشته‌ایم. از سوی دیگر ماهیت برخی پیشامدها به گونه‌ای است که به قطع و یقین نمی‌توان گفت که موقعیتی که برای ما پیش آمده دقیقاً همانی است که قبلاً برای خود ما و یا دیگران اتفاق افتاده است. تکلیف ما با موقعیت جدید چیست؟ ما تا چه اندازه می‌توانیم بر تجربیات خود اتکا کنیم؟ اگر انجام یک کار به یک شیوه معین نتایج خوبی داشته باشد، آیا آزمون شیوه‌های جدید بی‌معنی و موجب اتلاف وقت و انرژی است؟ نوآوری‌ها چگونه اتفاق می‌افتد؟ در این فعالیت دانش‌آموزان با بحث و گفت‌وگو درباره یکی از آزمایش‌های روان‌شناسان و تعدادی از ضرب‌المثل‌های رایج به جایگاه فکر، عقل و تجربه در شناخت پی می‌برند.

اهداف

- توانایی تأمل در جایگاه فکر، عقل و تجربه در شناخت
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم
- بررسی نقش تجارب پیشین در بایدها و نبایدهای رفتاری انسان
- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران

● به‌کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب‌گفت‌وگوهای جمعی
مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

گفت‌وگو کنید

متن زیر را برای دانش‌آموزان بخوانید.

روزی دانشمندی آزمایش جالبی انجام داد. او یک آبی‌دان (آکواریوم) ساخت و با قرار دادن یک دیوار شیشه‌ای در وسط آبی‌دان آن را به دو بخش تقسیم کرد. در یک بخش، ماهی بزرگی قرار داد و در بخش دیگر ماهی کوچکی که غذای مورد علاقه ماهی بزرگ‌تر بود. ماهی کوچک، تنها غذای ماهی بزرگ بود و دانشمند به او غذای دیگری نمی‌داد. او برای شکار ماهی کوچک، بارها و بارها به سویش حمله برد ولی هر بار با دیوار نامرئی که وجود داشت برخورد

می‌کرد، همان دیوار شیشه‌ای که او را از غذای مورد علاقه‌اش جدا می‌کرد ...

پس از مدتی، ماهی بزرگ از حمله و یورش به ماهی کوچک دست برداشت. آنگاه، دانشمند شیشه وسط آبی‌دان را برداشت و راه ماهی بزرگ را باز گذاشت. ولی ماهی بزرگ دیگر هیچ‌گاه به ماهی کوچک حمله نکرد و به آن‌سوی آبی‌دان نرفت!

پس از خواندن متن، سؤالات زیر را در کلاس مطرح کنید تا دانش‌آموزان درباره آن بحث و گفت‌وگو کنند.

- دریافت شما از این داستان چیست؟
- چه چیز باعث شد که ماهی بزرگ‌تر دیگر به ماهی کوچک‌تر حمله نکند و حتی به آن سوی آبی‌دان نیز نرود؟
- مفهوم ضرب‌المثل‌های زیر چیست؟ تفاوت‌ها یا شباهت‌های آنها را بیان کنید.
 - آزموده را آزمودن خطاست.
 - شکست پل پیروزی است.
 - مارگزیده از ریسمان سیاه و سفید می‌ترسد.
 - آدم عاقل دوبار از یک سوراخ گزیده نمی‌شود.
- نتایج آزمایش دانشمند با مفهوم کدام ضرب‌المثل‌های بالا هماهنگ است؟
- همان‌طور که می‌دانید ضرب‌المثل‌ها حاصل تجربیات انسان‌ها و چگونگی نگاه آنها به مسائل است؛ آیا هر یک از این ضرب‌المثل‌ها همیشه و همه جا کاربرد دارد؟ نظر خود را توضیح دهید.
- ما در مواجهه با یک موقعیت و مسئله جدید، اغلب براساس تجربه‌های قبلی خود عمل

می‌کنیم. به‌کارگیری تجربه‌های قبلی گاهی سودمند است و گاهی سودمند نیست. با ذکر مثال توضیح دهید چه نکات مثبت و منفی‌ای در استفاده از تجربه‌های قبلی – وقتی با یک موقعیت جدید روبه‌رو می‌شویم – ممکن است وجود داشته باشد.

سپس از آنها پرسید:

به نظر شما شکست چگونه می‌تواند پل پیروزی باشد؟ نظر خود را با مثال توضیح دهید.

در فعالیت در خانه از آنها خواسته شده اگر آنها نیز با داستان، ضرب‌المثل یا یک مطلب علمی مواجه شده‌اند که درباره پذیرش یا رد پیام آن دچار شک و تردید هستند، آن مورد و علت تردید خود را بنویسند. شک و تردید و پرسشگری ابتدای رسیدن به یقین است. برای رسیدن به یقین انسان باید از حداکثر ظرفیت و ابزارها و منابع شناخت استفاده کند.

توصیه‌های اجرایی

بحث را طوری هدایت کنید که دانش‌آموزان به تأثیرات مثبت و منفی تجربه در برخورد با یک موقعیت جدید و تأثیر عقل، نقل، اجماع در تشخیص درستی و نادرستی تعمیم تجربیات اشاره کنند.

عنوان درس : مسموم کردن سرچشمه

مضمون : لغزشگاه‌های اندیشه / مغالطه‌ها
مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، تفکر انتقادی
زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

شاید برای شما نیز پیش آمده باشد که شاهد یا درگیر گفت‌وگویی بوده‌اید که در آن کسی ادعایی می‌کند و برای جلوگیری از مخالفت دیگران در جملات خود صفت ناپسندی را به مخالفان آن ادعا نسبت می‌دهد یا صفات خوبی را از آنها سلب می‌کند و به این ترتیب، همه آنها را قبل از اینکه حرفی بزنند در جای خود می‌نشانند؛ زیرا اگر کسی بخواهد سخنی در اعتراض به گوینده مطرح کند، انگار خود را به عنوان نمونه‌ای برای آن صفت بد، معرفی کرده است. جملاتی مانند «هر کس به جز افراد نادان قبول دارد که...» یا «...آنهايي که کمی عقل دارند، نیز قبول دارند که...» این گونه جملات نمونه‌هایی از استدلال غلط هستند. استدلال غلط برای قبولاندن نظر خود به دیگران را مغالطه می‌نامند. مغالطه انواع گوناگون دارد در درس حکایت تربیت دانش‌آموزان با یک نوع از مغالطه آشنا شدند. در این درس با نوع دیگری از مغالطه با عنوان «مسموم کردن سرچشمه» آشنا می‌شوند.

اهداف

- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌ها
- شناخت بایدها و نبایدهای رفتار انسان
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم (تحلیل موقعیت)
- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود و روشن‌سازی طرز تلقی خود نسبت به امور و پدیده‌ها
- استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
- ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران

● به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
مواد و وسایل آموزشی : کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

گفت‌وگو کنید

از دانش‌آموزان بپرسید در هر یک از جملات زیر چه صفات ناپسندی به فرد یا افراد مخالف نسبت داده شده است.

- ✓ هر کسی به جز افراد بی‌هنر و مخالفان رشد فرهنگی، قبول دارند که....
- ✓ مگر تو نادان هستی که می‌خواهی

.....

- ✓ همه افرادی که شخصیت سالم دارند با..... موافقت.
- ✓ فقط کسانی که دچار عقدهٔ حقارت هستند چنین حرفی می‌زنند که.....
- ✓ فقط عوام و مردم بی‌فرهنگ با حرف‌های فلانی موافق‌اند.
- ✓ هر کودکی درک می‌کند که ...
- ✓ هر کی دو تا کتاب خونده باشه می‌دونه که

✓ هر بچه مدرسه‌ای می‌داند که ...

سپس سؤالات زیر را برای آنها مطرح کنید.

- آیا شاهد به کارگیری چنین جملاتی در گفت‌وگوها بوده‌اید؟ مثال بزنید.
- آیا دیگران در صحبت با شما تاکنون چنین جملاتی را به کار گرفته‌اند؟ هنگام شنیدن آن جمله چه احساسی داشتید؟ چگونگی آن را توضیح دهید.

- آیا شما در صحبت با دیگران تاکنون چنین جملاتی را به کار گرفته‌اید؟ در صورت پاسخ مثبت، آگاهانه استدلال غلط را به کار گرفته‌اید یا ناآگاهانه؟
- به کارگیری این گونه جملات چه تأثیری در برقراری ارتباط با دیگران و حفظ آن دارد؟

فعالیت تکمیلی در کلاس

در فعالیت تکمیلی آنها نمونه‌هایی از جملاتی که در آنها مغالطه به کار رفته است را می‌نویسند. در صورتی که در کلاس چنین جملاتی به یادشان نیامد به آنها فرصت بدهید در خانه این فعالیت را انجام دهند.

توصیه اجرایی

پیشنهاد می‌شود این درس را با داستان زیر شروع کنید. دو خیاط به شهری وارد شدند و پادشاه را فریفتند که ما در فن خیاطی استادیم و بهترین لباس‌ها را که برانزده قامت بزرگان باشد می‌دوزیم. اما از همه مهم‌تر هنر ما این است که می‌توانیم لباسی برای پادشاه بدوزیم که فقط افراد درستکار قادر به دیدن آن باشند و هیچ دغل‌کاری آن را نبیند. اگر اجازه فرمایید چنین لباسی برای شما نیز بدوزیم. پادشاه با خوشحالی موافقت کرد و دستور داد مقادیر هنگفتی طلا و نقره در اختیار دو خیاط گذاشتند تا لباسی با همان خاصیت سحرآمیز بدوزند. که تارش از طلا و پودش از نقره باشد.

خیاط‌ها پول و زر و سیم را گرفتند و کارگاهی عریض و طویل دایر کردند و دوک و چرخ و قیچی و سوزن را به راه انداختند و بدون آنکه پارچه و نخ و طلا و نقره‌ای صرف کنند دست‌های خود را چنان

استادانه در هوا تکان می‌دادند که گویی مشغول دوختن لباس‌اند. روزی پادشاه نخست وزیر را به دیدن لباس نیمه کاره فرستاد اما صدراعظم هرچه نگاه کرد چیزی ندید از ترس آنکه مبدا دیگران بفهمند که او درستکار نیست با جدیت تمام زبان به تعریف لباس و تمجید از هنر خیاطان گشود به پادشاه گزارش داد که کار لباس به خوبی رو به پیشرفت است.

مأموران عالی رتبه دیگر هم به تدریج از کارگاه خیاطی دیدن می‌کردند و همه پس از آنکه با ندیدن لباس فکر می‌کردند که آدم درستکاری نیستند این حقیقت تلخ را پنهان می‌کردند و در تأیید کار خیاطان و توصیف لباس بر یکدیگر سبقت می‌گرفتند. تا بالاخره نوبت به خود پادشاه رسید و به خیاط خانه سلطنتی رفت تا لباس زربفت عجیب خود را به تن کند. البته او هم چیزی ندید و پیش خود گفت معلوم می‌شود فقط من یکی در میان این همه دغلکار هستم. اوهم با کمال ناراحتی، ناچار وجود لباس و زیبایی و ظرافت آن را تصدیق کرد و در مقابل آینه ایستاد تا آن را به تن او اندازه کنند خیاطان حقه باز پس می‌رفتند و پیش می‌آمدند و لباس موهوم را به تن پادشاه راست و درست می‌کردند و آن بیچاره لخت ایستاده بود و از ترس سخن نمی‌گفت و ناچار دائماً از داشتن چنان لباسی اظهار مسرت نیز می‌نمود.

سرانجام قرار شد جشنی عظیم در شهر به پا شود تا پادشاه جامه تازه را بپوشد و مردم او را در آن لباس ببینند مردم به عادت معمول در دو قسمت خیابان ایستادند و پادشاه لخت با آداب تمام، با آرامش و وقار از برابر آنها عبور می‌کرد و دو نفر از خدمه دربار دنباله لباس خیالی را در دست داشتند تا به زمین مالیده نشود و درباریان، نیز با احترام و حیرت و تحسین، پشت سر پادشاه در حرکت بودند و مردم نیز با آنکه هیچ کدامشان لباس برتن پادشاه نمی‌دیدند از ترس تهمت دیگران فریاد شادی سر داده بودند و لباس جدید را به پادشاه تبریک می‌گفتند ناگاه کودکی از میان مردم فریاد زد (این که لباس به تن ندارد، این چرا لخت است؟ هرچه مادر بیچاره اش سعی کرد او را از تکرار این حرف منصرف کند نتوانست. کودک دوباره به سماجت گفت چرا پادشاه برهنه است؟ کم کم چند بچه دیگر نیز همین حرف را تکرار کردند و دیری نگذشت که جمعیت یک پارچه فریاد زد چرا (چرا پادشاه لخت است؟)

عنوان درس : ناظم و منظوم

مضمون : ناظم و منظوم

مهارت‌ها : حل مسئله، تحلیل، استدلال، قضاوت براساس شواهد، تفکر انتقادی، تفکر

سیستمی

زمان : ۱ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای

هدفمندی خلقت یکی از مباحث تفکر در دوره اول متوسطه می‌باشد؛ در پایه ششم ابتدایی دانش‌آموزان درباره علت و معلول فکر کرده‌اند و در پایه اول متوسطه، هدفمندی خلقت با مضمون ناظم و منظوم پیگیری می‌شود. مضمون ناظم و منظوم در دو مرحله پشت سر هم اجرا می‌شود. در مرحله اول، نظم مصنوع انسان و در مرحله دوم نظم کیهانی، موضوع تفکر قرار می‌گیرد. چنانچه هستی را به منزله نظام و سیستمی واحد در نظر بگیریم این نظام خود متشکل از نظام‌های کوچک و بزرگی است که با یکدیگر رابطه دارند. رابطه بین اجزاء این نظام‌ها که همان پدیده‌های خلقت هستند توسط دانشمندان، مفروض پنداشته شده و در مواردی که این نظم و رابطه به نوعی بر هم خورده، پیامدهای آن موجب پرسشگری و منجر به کشفیات زیادی شده است. از جمله آنها می‌توان به داستان کشف سیاره نپتون و پلوتون اشاره کرد. در مرحله دوم این فعالیت، دانش‌آموزان با استفاده از یک داستان واقعی، نظم کیهانی را مورد بحث و گفت‌وگو قرار می‌دهند.

اهداف

- توانایی تأمل درباره روابط امور و پدیده‌های خلقت (ناظم و منظوم)
- باور به هدفمندی خلقت
- آشنایی با اصول گفت‌وگوهای جمعی و رعایت آن

انتظارات عملکردی

- کار بر روی اطلاعات و دانسته‌های قبلی برای تبدیل مجهول به معلوم
- بررسی روابط و قوانین حاکم بر بخشی از پدیده‌های خلقت (منظومه شمسی)

- استخراج معنا و مفهوم از تجارب خود
 - استفاده از زبان صحیح و دقیق برای توضیح آرا و نظرات خود
 - ارزیابی و به چالش کشیدن آرا و نظرات خود و دیگران
 - به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی
- مواد و وسایل آموزشی : متن پیوست، کتاب دانش‌آموز

فرایند اجرای درس

گفت‌وگو کنید

بخش اول

سه موقعیت زیر را روی تابلو بنویسید.

- یک تخته سنگ کنار یک کوه و یک

تخته سنگ کنار یک درخت

- یک تخته سنگ کنار یک کوه و یک

تخته سنگ روی یک رودخانه کوچک، به نحوی که مثل یک پل بتوان از روی آن گذشت.

- تعداد زیادی سنگ که روی هم ریخته

شده و تعدادی سنگ که همانند استوانه‌ای روی هم قرار گرفته‌اند.

از دانش‌آموزان بخواهید خود را در

طبیعت تصوّر کنند و هر بار خود را در موقعیت

مورد مشاهده (ذکر شده در بالا) قرار دهند.

حال سؤال‌های زیر را برای بحث و گفت‌وگو

در کلاس طرح کنید :

- اولین چیزی که در برخورد با موقعیت

اول به ذهن شما می‌رسد، چیست؟ اگر دانش‌آموزان متوجه منظور شما نشدند سؤال را با این نکته تکمیل کنید : این سنگ‌ها چگونه در این مکان‌ها قرار گرفته‌اند؟ تمام فرضیه‌ها را بشنوید. آنها را

تسویق کنید تا فرضیه‌های خلاق و متنوع‌تری بیان کنند. فرضیه‌های خاص یا تکرار شونده را روی تابلو بنویسید. بیان فرضیه‌های بیشتر باعث می‌شود که دانش‌آموزان برای سؤالات بعد ذهن منسجم و آماده‌تری داشته باشند.

- اولین چیزی که در برخورد با موقعیت دوم به ذهنتان می‌رسد، چیست؟
- اولین چیزی که در برخورد با موقعیت سوم به ذهنتان می‌رسد، چیست؟
- از دانش‌آموزان بخواهید هر سه موقعیت را با هم مقایسه کنند و توضیح دهند چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین موقعیت‌ها وجود دارد؟ آنها را هدایت کنید که بر روی تفاوت‌ها در سه موقعیت تمرکز بیشتری داشته باشند.

بخش دوم

در این مرحله متن زیر، دربارهٔ چگونگی کشف سیارهٔ پلوتون، را برای دانش‌آموزان بخوانید و دربارهٔ سؤالات گفت‌وگو کنید.

سیاره X

کشف پلوتون از داستان‌های جالب اخترشناسی نوین به شمار می‌آید. داستان از این قرار بود که مدار اورانوس نامنظم بود و مطابق نظریه‌های فیزیکی نبود. دو ریاضیدان از روی داده‌های به دست آمده از رصد اورانوس حدس زدند که سیاره‌ای وجود دارد که عامل اصلی این بی‌نظمی‌هاست. آن دو به درستی محل سیاره جدید را تخمین زدند و بر این اساس سیاره نپتون کشف شد. پس از کشف نپتون باز هم بی‌نظمی‌هایی مشاهده می‌شد و دانشمندان گمان بردند که سیاره‌ای آن سوی نپتون همهٔ این بی‌نظمی‌ها را پدید آورده است. آنها چندین محل را در آسمان تخمین زدند که اگر سیاره X در آن محل‌ها بود می‌توانست چنین بی‌نظمی‌هایی پدید آورد. جستجو برای این سیاره از سال ۱۹۰۵ در رصدخانه لاول آغاز شد. سرانجام پس از ۲۵ سال تلاش، در سال ۱۹۳۰ پلوتون کشف شد. اما پلوتون هم نمی‌توانست سیارهٔ X باشد، با اینکه پلوتون تقریباً در یکی از محل‌هایی کشف شد که ریاضیدانان پیش‌بینی کرده بودند. اما معلوم شد که پلوتون کوچک‌تر و کم‌جرم‌تر از آن است که چنین بی‌نظمی‌هایی ایجاد کند. بالاخره با ارسال فضاپیماهای پاونیر ۱۰ و ۱۱ و ویجرهای ۱ و ۲ که به اورانوس و نپتون فرستاده شدند، دانشمندان به علت بی‌نظمی‌های مدار آنها پی بردند.

- آیا مشاهدات ستاره‌شناسان منجر به کشف پلوتون شد یا محاسبات ریاضی دانان؟
 - مسئله ریاضی دانان چه بود که سبب شد سیارهٔ نپتون و پلوتون کشف شود؟
 - چرا دانشمندان به دنبال علت این بی‌نظمی می‌گشتند؟ چه واقعیتهایی باعث شده بود که آنها وجود سیاره‌ای را پیش‌بینی کنند؟
- در صورت کشش کلاس، در فعالیت تکمیلی از دانش‌آموزان بخواهید موضوع بخش اول و دوم این درس را با هم مقایسه کنند و بگویند چه تفاوت‌ها، شباهت‌ها و رابطه‌هایی بین این دو مثال وجود دارد؟

فعالیت در خانه

در فعالیت در خانه آنها باید با بررسی یافته‌های علمی دانشمندان، نمونه یا نمونه‌های دیگری از وجود نظم بین پدیده‌های آفرینش را بنویسند. برای پاسخ به این سؤال آنها نیازمند جست‌وجو در منابع مکتوب یا اینترنت هستند.

توصیه‌های اجرایی

تلاش کنید مباحث را به سمتی هدایت کنید که دانش‌آموزان حول محور بدیهی بودن وجود نظم در روابط آفریده‌ها و وجود ناظم صحبت کنند.

در انجام فعالیت کتاب، دانش‌آموزان می‌توانند کوچک‌ترین ذرات تا بزرگ‌ترین پدیده‌های آفرینش را در طبیعت و ماوراءالطبیعه مثال بزنند. مثال‌های زیادی در این باره وجود دارد؛ از جمله چرخه حیات یک نظم است.

در فعالیت سنگ‌ها نظم موجود، حاصل فعالیت انسان و در مثال سیاره پلوتون، نظم مورد بحث (نظم کیهانی)، نشانگر وجود ناظم و خالق جهان آفرینش است.

منابع بخش اول

- آقازاده، محرم و تورانی حیدر. راهنمای آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش. تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۹۱.
- امام خمینی (رحمت‌الله علیه). شرح چهل حدیث، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله علیه)، ۱۳۷۶.
- اعتصامی، محمدمهدی. طرح تربیت تفکر و تفکر فلسفی (حکمی) در برنامه‌های درسی با رویکرد تلفیقی، تهران: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۹.
- باقری، خسرو. درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، نگاشت پنجم، ۱۳۹۰.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: مصوّب شورای عالی آموزش و پرورش، اسفند ۱۳۹۱.
- بهشتی، سعید. آیین خردپروری – پژوهشی در نظام تربیت عقلانی بر مبنای سخنان امام علی (ع)، تهران: نشر دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۱.
- پیروز، عبدالحسن. هرمنوتیک فطرت و معنای اثر هنری، مطالعات نظری و فلسفی هنر، زیباشناخت، شماره ۲۲، سال یازدهم، نیم سال اول، تهران: ۱۳۹۰.
- جبران، مسعود؛ فرهنگ رائد الطلاب؛ ترجمه عبدالستار قمری، تهران: یادواره کتاب ۱۳۷۹ق.
- حسینی بهشتی، سید محمد. شناخت از دیدگاه فطرت، تهران: نشر بقعه، ۱۳۸۳.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۶۴۳، ماده «فکر»، دارالعلم الدارالشامیه، دمشق، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
- ربانی گلپایگانی، علی. فطرت و دین، تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۸.
- سانتراک، جان دلبیو. روان‌شناسی تربیتی. ترجمه: حسین دانشفر، شاهده سعیدی، مهشید

عراقچی، تهران: رسا، ۱۳۸۷.

— سولسو، راپرت. روان‌شناسی شناختی (ویرایش جدید با اصطلاحات و اضافات)، مترجم: فرهاد ماهر — ویراستار: محمد دهقان تهران: رشد، ۱۳۸۱.

— سیف، علی اکبر. روان‌شناسی پرورشی نوین. تهران: نشر دوران، ۱۳۸۳.

— سیف، علی اکبر، روان‌شناسی پرورشی نوین، روان‌شناسی یادگیری و آموزش، تهران: نشر دوران، ویراست ششم، ۱۳۸۸.

— شاه‌آبادی، میرزا محمدعلی. شذرات‌المعارف، تهران: بنیاد علوم و معارف اسلامی دانش‌پژوهان، ۱۳۸۰.

— شریعتمداری، علی. تفکر، تفکر انتقادی و تفکر خلاق؛ نامه فرهنگستان علوم شماره سوم، ۱۳۸۲.

— شعبانی، حسن. روش تدریس پیشرفته آموزش مهارت‌ها و فنون تفکر، تهران: سمت، ۱۳۸۲.

— شیرازی، صدرالدین محمد؛ شرح اصول کافی، کتاب العقل و الجهل، تصحیح محمد خواجه‌ای، جلد ۱، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۶۶ ق.

— فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العين، ج ۵، انتشارات هجرت، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ق.

— طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۲۵، دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ق.

— طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، بیروت، مؤسسه علمی، ۱۳۹۳ ق.

— طباطبایی، محمد حسین. ترجمه تفسیر المیزان، ۲۰ جلد، دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم) — قم: چاپ پنجم.

— طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، ج ۳، ص ۴۴۴، ماده «فکر»، کتاب‌فروشی مرتضوی، تهران، ۱۳۷۵ ش.

— مجدفر، مرتضی. بیدپا در کلاس درس: بازی‌ها، فعالیت‌ها و پژوهش‌های خلاقیت‌محور بر مبنای تمثیل‌ها و افسانه‌های کلیله و دمنه، تهران: نشر امرود، ۱۳۹۰.

— مشیری، مهشید. فرهنگ الفبایی قیاسی، تهران: بیکان، ۱۳۷۷.

— مطهری، مرتضی. مجموعه آثار، جلد ۲۲، قم: انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۷۶.

— ناصح، علی احمد؛ ساکی، نانسو. جایگاه عقل و تعقل در مبانی تفکر شیعه؛ فصلنامه

شیعه‌شناسی، سال ششم، شماره ۲۱، بهار ۱۳۸۷، صص ۲۳۴-۲۰۹.
- نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات (علم اخلاق اسلامی)، جلد ۱.
- نعمت‌اللهی، فرامرز، ادبیات کودک و نوجوان، کد ۶۰۱۵، تهران: سازمان پژوهش و
برنامه‌ریزی آموزشی، چاپ چهارم، ۱۳۸۹.

منابع لاتین

Perkins,D. (۲۰۰۲). Making Thinking Visible. USA: Harvard Graduate
School of Education.